

ISSN 1857-4424 Nr. 10 (100) • Casa de Creație a Republicii Moldova • octombrie 2019

Realități Culturale

REVISTĂ DE ETNOGRAFIE, FOLCLOR ȘI CULTURĂ CONTEMPORANĂ

**Victor
Voinicescu-Sotski**

Sumar

ION DORU

Pe prispa casei părintești1

LIDIA GONTEA

Programul Lectura Central, ediția a II-a la Drochia.....3

ANGELA URSACHE

Educație pentru Sănătate.....4

VASILE CHISELIȚĂ

Lansare de carte în memoria Tatiane Sofronovici
cu participarea Asociației ASCIOR.....5

OLIVIA CUCOȘ

Însemnări pe câmpul unei cărți.....7

ANATOL EREMIA

Destinul cuvintelor - 28. Regionalisme11

ANA NEAGA

„Colind pentru carte”13

IOAN NIMERICIAG

Drumul în viață de la pragul casei începe14

BIBLIOTECA PUBLICĂ RAIONALĂ DROCHIA

Sava Răileanu și cărțile sale16

DUMITRU PĂSAT

Eminesciana filosofică17

VICTOR PLETOSU

Fenomenul horal în viața comunității20

LARISA BARISA

Dumitru Matcovschi, simbol al Basarabiei.....24

Ion MORARU,
artist plastic

Decembrie

Visul unei nopți de iarnă

COLEGIUL DE REDACȚIE

Pavel Popa, redactor-șef

dr. **Varvara Buzilă**,
Muzeul Național de Etnografie
și Istorie Naturală

dr. hab. **Victor Ghilaș**

dr. **Mariana Cocieru**

Veta Ghimpu-Munteanu,
Teleradio-Moldova

Veronica Caraulan,
Direcția Cultură mun. Bălți

Gheorghe Nicolaescu,
Cabinetul metodic al Ministerului
Educației, Culturii și Cercetării

SOCIETATEA CULTURALĂ

Casa de Creație a Republicii Moldova

Proiectul „Realități Culturale”

Tel./fax redacție: (022) 20-25-55

Telefoane: (022)20-25-53, 069392909 (Ion Șarban)

Mob.: 069 39 24 98 (Pavel Popa, redactor-șef)

E-mail: casadecreatie@gmail.com

Adresa: mun. Chișinău, str. București, 68, oficiile 338, 324

Paginare și machetare: „Fox Trading” SRL

ISSN 1857-4424

Natalia Crudu, meșter popular, s. Ciobalaccia, r-nul Cantemir

ION DORU

PE PRISPA CASEI PĂRINTEȘTI...

Promotori ai tezaurului național

Recent, a văzut lumina tiparului „Ghidul meșterilor populari din Republica Moldova”, elaborat în urma solicitărilor parvenite în adresa structurilor centrale ale țării din partea conaționalilor noștri de peste hotare, rolul cărora în promovarea și păstrarea patrimoniului cultural și a tradițiilor neamului este unul profund emoțional, de o semnificație și sensibilitate aparte. Neamul românesc este bogat în tradiții și datini, pe care le păstrează cu sfințenie. Cu ajutorul lor devenim deosebiți și unici în lume. Unul din cel mai frumos obicei este cel de a deschide, cu ospitalitate și amabilitate, poarta casei, pentru a întâlni oaspeții cu pâine coaptă în cuptor, cu sare și un pahărel de vin roșu, arătându-ne, astfel, stima, respectul și căldura cu care tratăm musafirii. De-a lungul secolelor, moldovenii au ținut și țin la baștina dragă, la Casa Mare, care era împodobită cu covoare, lăicere,

lada cu zestrea fetei, obiecte lucrate manual - ii, prosoape, haine brodate etc., care erau mândria gospodinelor.

Printre numeroșii protagoniști ai Ghidului amintit este și meșterul popular cu titlul model - Natalia Crudu din comuna Ciobalaccia, raionul Cantemir. La cei peste 70 de ani, mătușa povestește cu mândrie că primul covor l-a țesut la vârsta de 11 ani. Și a reușit, zice, pentru că a avut ambiția de a-i arăta mamei sale, care nu întârzia cu criticile acolo unde era nevoie, căci se grăbea să-i transmită fiicei această rară îndeletnicire de a țese covoare, a împleti, a broda și alte zăbave aflate la mare căutare în fiecare sat. Mama îmi spunea uneori cu tristețe că se îndoiește de voi reuși, își amintește dumneaei, acum, însă, sunt bucuroasă că i-am demonstrat că pot fi o meșterită. Și astăzi transmit și eu, la rândul-mi, nepoatelor această meserie rară. Le arăt cum se ia suveica, cum o trecem printre

ite, cum batem bine, cu spata, fir cu fir. Mă bucur că nepoata manifestă interes față de uitatul deja război de țesut.

În casa tușei Natalia găsești multe lucruri cu valoare de unicat - covoare, scoarțe, păretare, țolișoare de așternut, țesute manual, acasă, la războiul de țesut. La fel, poți admira diverse elemente, obiecte, unelte rustice, caracteristice gospodăriei țărănești: prispa casei, Casa Mare, gardul din nuiele, poloboace, roti, coase, scărte de paie și nutreț, uneltele folosite, până nu demult, de țărani în viața de zi cu zi.

Doamna Natalia își amintește cu drag de zilele de șezători, de clacă, obiceiuri care, cu regret, au dispărut, amintindu-ne de ele doar cu anumite ocazii, de regulă, pentru scenarii de sărbători...

- Era ceva greu de imaginat: în toiul iernii, ne îngrămădeam - flăcăi și fete mari, dar și bărbați cu neveste

- la o casă anume (de obicei, unde era o fată de măritat-n.n.). Le ajutam gospodarii casei - spălăm, scărmanăm și vopseam lână, torceam fuiorul, apoi - împleteam ciorapi, mănuși, bluzițe, pulovere (pieptari), dejghiocam știuleți de porumb, iar în timp ce munceam - povesteam, spuneam snoave, glume. E știut că unde se muncește, se și cântă. Deci, la aceste șezători făceam clacă, dar și învățam, repetam melodiile auzite din bătrâni, până hăt la al treilea cântat al cucoșilor, când gospodarii ne ospătau cu câte un păhărel de vin, de-ale gurii, mulțămindu-ne pentru ajutor. Iar dacă după aceste șezători-clăci se mai întâmpla că se logodea și fata, atunci bucuria era fără margini...Din păcate, odată cu trecerea anilor se pierd tradițiile și obiceiurile lăsate din strămoși, de aceea m-am gândit să lansez câteva propuneri, care, spre bucuria mea, au găsit susținerea primăriei și Consiliului local al comunei noastre, al autorităților raionului, astfel, încât actualmente avem în sat un Centru de artizanat și țesut artistic, unde, cu diferite ocazii organizăm expoziții de artizanat, iar în vara lui 2017, am reușit să desfășurăm și prima ediție a Festivalului regional al tradițiilor populare cu genericul La prispa casei părintești, pentru a conserva și perpetua tezaurul de aur al neamului, a transmite celor tineri tot ce avem mai scump pe această palmă de pământ. Obicetivele evenimentului sunt: cercetarea și valo-

rificarea fondului folcloric autohton, educarea în spiritual respectului și prețuirii patrimoniului cultural național; promovarea și valorificarea portului popular tradițional românesc; perfecționarea măiestriei interpretative și stimularea activității de creație a formațiilor folclorice din țară. Duminică, 4 august 2019, cu ajutorul Domnului, vom petrece ediția a doua a Festivalului La prispa casei părintești, la care și-au anunțat participarea colectivele folclorice Băcițele din Soroca, Țărăncuța din Beștemac, Leova, Opincuța, Zărnești, Cahul, precum și formațiile din raionul Cantemir- La stână, Cârpești, Semănătorii, Cociulia, Strămoșeasca, Tartaul, Soacrele, Sălcioara și Codrencele - toate din comuna Ciobalacia, care vor prezenta tradiții, obiceiuri, dansuri și cântece bătrânești, doine și balade autentice, originale.

...Pe prispa casei părintești totul este altfel, mult mai drag și mai scump inimii și sufletului. Aici dormi și visezi cel mai frumos, aici mănânci cel mai gustos, ca la mama acasă. Și de ești trist, necăjit sau abătut de gânduri, toate își au rezolvare, își găsesc un rost. Nu știu cum alții, dar eu unul, de când am plecat prima dată de acasă, din sat, am înțeles că baștina este ceva magic ce te atrage ca un magnet. Îmi amintesc cum iarnă și vară părinții nu mai aveau odihnă, tot trebăluind prin casă, prin ogradă sau în harman. Parcă o văd și acum pe mama, cu un copilăș pe picioare, la brâu-fur-

ca cu fuiorul de lână, sau împletind ciorapi, mănuși, cârpind o haină, până noaptea târziu, iar tata abia de reușea să hrănească oițele, porcul, să aștearnă culcușul din paie pentru mieluții firavi și tot așa. Anume în acele seri pe mine nu mă prindea somnul, căci mă tot gândeam la soarta deloc ușoară a părinților dragi și chiar dacă ochii mi se lipeau de oboseală, mă ridicam din pat, zicându-i mamei că nu pot adormi, iar ea îmi spunea să-mi mai fac cruce în fața icoanei și să revin în pat...Mă uitam cum învărte cu iscusință și ușurință fusul ce se tot îngroșă cu firul subțire de lână...Iar dimineață tata aprindea focul în sobă, mama deschidea ferestrele, pentru ca aerul rece, proaspăt de afară să pătrundă în toată casa și le lua iarăși de la început: gătea ceva de mâncare, pregătea rufele la spălat, avea grijă de sora și frații mai mari ce se grăbeau la școală. Acel miros de curat, de proaspăt, de lemne trosnind în sobă, care învăluia toată casa, îl mai simt și acum, căci l-am îndrăgit mult de tot. Este mirosul casei noastre, mirosul plăcut de pâine, de mâinile și zâmbetul cald și bland al mamei, de vorba sfătoasă a tatei...

Este mirosul copilăriei, al prispei de acasă, al vetrei străbune. Or, vine vorba: Mi-e dor de casa părintească, / De locul unde m-am născut. / Acolo, unde „în grădină murmurând, / Dă glas izvorul, pe prispa casei părintești, / M-așteaptă dorul...”.

LIDIA GONTEA, METODIST BPR „IULIAN FILIP” DROCHIA

Programul *LecturaCentral*, ediția a II-a la Drochia

Programul Național *LecturaCentral* se desfășura anual, pe parcursul lunii septembrie, în toate localitățile Republicii Moldova în care există biblioteci, Program, ce are scopul de a optimiza interesul față de carte, promovarea lecturii, dezvoltarea culturii lecturii – acestea fiind activitățile de bază ale bibliotecii publice.

Activitățile realizate, diverse ca format și conținut, au dovedit încă odată că Cartea este în viața noastră un element central, ne este un prieten credincios de nădejde, uneori ceva mai mult decât un profesor, un prieten, o cunoștință.

Lectura rămâne a fi și în continuare un mijloc de creare, formare a personalității, de sensibilizare la valorile culturii umane, la bine, frumos și adevăr. Bibliotecile publice vin să încurajeze lectura ca o nece-

sitate zilnică, mai mult la copii, prin numeroase manifestări educative și culturale. Deprinderea de lectură, dragostea față de carte cultivată de la cea mai fragedă vârstă, le trezește interesul pentru lumea fascinantă a cărții, obișnuința de a citi zilnic, pe parcursul întregii vieți.

Bibliotecile publice din teritoriul raionului Drochia, 33 la număr, s-au încadrat activ în Campania Națională *LecturaCentral*, ediția a II-a, organizând și realizând în jur de 400 activități, la care au participat peste 5000 beneficiari și membri ai comunităților, activități, ce au contribuit la formarea dragostei față de carte și lectură.

Voi menționa doar câteva dintre ele:

Proiectele de promovare a cărții și lecturii: „O carte pentru fiecare”,

inițiată de BPR „Iulian Filip” Drochia, care este o continuitate a campaniei din anul trecut „Împarte din suflet – dăruiește o carte”; „Cu o carte preferată, ai o poză minunată” - Biblioteca publică Mîndîc; Proiect literar „Cunoaștem literaturile lumii” – Ochiul Alb; Sofia;

Campaniile: „Strada cu cărți” - BPR; „Citește cu mine” - Filiala copii BPR „Iulian Filip” Drochia; „Bicicleta lecturii” - bibliotecile Șalvirii Noi și Palanca; „CARAVANA LECTURII” - (biblioteca publică Fîntînița)

Au fost organizate întâlniri cu scriitorii: Filiala copii ai BPR „Iulian Filip” au organizat întâlnirea cu Claudia Partole și Ianoș Țurcanu în parteneriat cu Liceul „Ștefan cel Mare”, învățătoarea Golban Rodica și elevii Domniei sale; Întâlnirea cu

Sava Raileanu la BPR „Iulian Filip” - elevii de la Colegiul de Studii integrate „C.Stere” din oraș; întâlnire cu tânăra scriitoare Marinela Lungu cu beneficiarii bibliotecii publice comunale Șuri, iar BPR „Iulian Filip” a organizat o întâlnire cu scriitorul B.Marian online, prin Skype.

S-au organizat și realizat ore de lectură; ore de poveste; ore de poezie; ora lecturilor gustoase; S-a promovat istoria și tradițiile locale, personalitățile marcante băștinașe: concursuri de creație, de desene;

Șirul activităților realizate de bibliotecile publice din teritoriul raionului Drochia ar putea fi continuat. Cele mai active biblioteci în cadrul acestui Program au fost: BPR „Iulian Filip” și Filiala copii Drochia; bibliotecile publice comunale Mîndîc, Șuri, Fântânița, Pelinia și Filiala copii Pelinia, Chetrosu, Sofia, Ochiul Alb și s. Drochia.

Vreau să mulțumesc partenerilor noștri pentru colaborare, deoarece toate aceste activități nu s-ar fi putut realiza dacă nu exista susținerea Administrației Publice Locale și parteneriatul cu casele de cultură, gimnaziile, grădinițele din localități.

Vreau să mulțumesc mult pentru colaborare partenerilor BPR „Iulian Filip”: Casei Raionale de Cultură; Centrul Cultural orășenesc; Liceele: „Mihai Eminescu”, „Ștefan cel Mare”, „B.P.Hasdeu”, Liceului Rus nr.3, gimnaziului nr.2 din oraș și gimnaziului „Ion Creangă” din Țarigrad; Colegiului de Studii Integrate „C. Stere” din or. Drochia; Asociației Obșteși „Bunicii grijului”.

Totodată, vreau să menționez, că activitățile realizate, nu au rămas neobservate de comunitatea drochiană, dar și cea a mediului profesional, al bibliotecarilor.

Pentru participarea la 4 concursuri din cele 5 incluse în cadrul Programului LecturaCentral, bibliotecile din raionul nostru, și în special BPR „Iulian Filip” au fost menționate:

Pentru concursul „Cel mai activ cititor” – locul III – Marina Lefter, cititoare la BPR „Iulian Filip”; „Biblioteca cu cea mai ingenioasă organizare a Programului Național LecturaCentral – 2018, ediția i-a”; - locul I – testimoniu de laureat; „Cel mai bun eseu despre Cartea: „Nici o șansă cu extraterestrii”, autor Iulian Filip.- cititoarea BPR „Iulian Filip” – d-na

Marina Lefter și diplome de mențiune pentru „Cel mai original proiect de promovare a cărții și lecturii inclusiv cu ajutorul tehnologiilor” – BPR „Iulian Filip” Drochia și Biblioteca publică comunală Șuri – pentru promovarea cărții și lecturii în mediul online. Felicitări, dragi colegi!

Termin cu concluzia – activitățile realizate în cadrul Programului Național LecturaCentral, dar și cele realizate zilnic, au plasat bibliotecile pe unul dintre cele mai importante roluri ale instituțiilor din comunitate. Dacă bibliotecarii prin activitățile realizate, și cele care urmează să fie realizate, au reușit să trezească interesul micilor beneficiari pentru citit, îndrumându-i, verificându-i și continuând să-i stimuleze în acest scop, vom crește generații care vor simți o „sete” permanentă pentru citit, pentru cunoaștere, pentru lărgirea orizontului lor cultural, ceea ce se va răsfrânge pozitiv asupra vieții și activității lor. Vreau să termin cu afirmația că cartea reprezintă fereastră din zid, trebuie să lecturăm, nu avem decât de câștigat. Veniți să luați lumină!

Vă așteptăm cu drag la bibliotecă!

ANGELA URSACHE, BIBLIOTECA PUBLICĂ MATEUȚI, R-NUL REZINA

Educație pentru Sănătate

Joi, 19.09.2019, începând cu ora 16:30, în sala festivă a ÎP Gimnaziul Mateuți, a avut loc activitatea educativă „Trăiește Frumos și Sănătos!”, realizată în cadrul proiectului „Promovarea Educației pentru Sănătate a Tinerilor în Școli și Comunități” implementat de ONU pentru drepturile și sănătatea reproductivă (UNFPA), cu sprijinul Ambasadei Olandei și în parteneriat cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al R. Moldova, Parteneriate pentru Fiecare Copil, Rețeaua Tinerilor Educatori de la Egal la Egal „Y-PEER” și Centrul Educațional Pro Didactica. Cu scopul de

a informa și mobiliza comunitatea pentru promovarea dreptului la educație pentru sănătate și a compartimentului sigur în adolescență. Deschiderea evenimentului a avut loc de către directorul Gimnaziului local, dna Aurelia Ursachi, la organizarea activității au participat dna Nadejda Ursachi, director adjunct și dna Stela Cazac, profesor la disciplina educația muzicală, iar jurizarea TVC-ului 2019, a fost de către partenerii acestui proiect: Preotul Ioan Javgurean, subsemnata, primarul interimar dna Diana Donica și medicul Centrului de Sănătate Mateuți, dna Elena Mel-

nic. Echipa Antibahus (elevii cl. a IX-a, au câștigat 92 de puncte, în fața echipei adversare Antidafs (elevii cl. a VIII-a), care au acumulat 91 de puncte la cele 5 încercări a concursurilor la tema educației în sănătate. La finalul evenimentului toți participanții implicați au fost aplaudați și decernați cu diplome.

Școala este un loc perfect pentru transmiterea cunoștințelor de educație, pentru sănătate a elevilor și are abilitatea și capacitatea de a se adresa unui procent reprezentativ din populație.

Lansare de carte în memoria Tatiane Sofronovici cu participarea Asociației ASCIOR

Sâmbătă, 21 septembrie 2019, în sala de conferințe a Bibliotecii Naționale din Chișinău, a avut loc un eveniment cultural de excepție, dedicat comemorării regretatei profesoare, educatoare, artiste, cântărețe și folcloriste Tatiana Sofronovici (1959-2012), fondatoarea, animatoarea și diriguitoarea, timp de peste 24 de ani a merituosului Ansamblu etnofolcloric Țărăncuța din orașul Durlești, municipiul Chișinău.

În cadrul acestui for intelectual, moderat de folcloristul-coregraf Pavel Popa, a fost lansat volumul special comemorativ, culegerea de folclor „Hai, măi frați, ș-om trăi bine” (Chișinău: Pontos, 2019), concepție și realizare Ștefan Sofronovici. Lucrarea în cauză reprezintă un veritabil document de memorie culturală și de spiritualitate populară românească basarabeană, împărtășită de mai multe generații succesive a două dinastii familiale, Adam și Sofronovici, prima avându-și originile în centrul actualei Republici Moldova, satul Bălănești, Nisporeni, iar a doua – în zona de sud, satul Batâr, Cimișlia.

Preluat din perioada interbelică și din cea postbelică, de la părinți, bunici, rude, consăteni, creațiile și produsele oralității folclorice, multe deja amprintate de epoca primei modernizări, au fost transmise, reimaginat, reactualizate și valorificate artistic de către urmașii familiilor în cauză, mai cu seamă, în arena spectacolelor, festivalurilor și manifestărilor culturale de rang local și național, cele mai multe sub egida remarcabilelor evoluări ale Ansamblului etnofolcloric Țărăncuța, înființat de regretata folcloristă în anul 1989, a cărui istorie reprezin-

tă o activitate deosebit de prolifică și fecundă, desfășurată de-a lungul a peste trei decenii de la răsăntia secolelor XX și XXI.

Evenimentul a coincis cu sărbătoarea creștină „Nașterea Maicii Domului”, numită în popor și „Sfânta Marie cea Mică”, iar în calendarul laic – Ziua Păcii. Symbolismul profund creștinesc al manifestării comemorative, consacrate Tatiane Sofronovici, a fost evocat și în prezentările membrilor Asociației pentru Civilizația Ortodoxă Ro-

mânească (ASCIOR), condusă de ing. Nicolae Mușat, având în componență delegați din orașele Buzău, București, Tulcea, Arad, Ploiești – România, care s-au referit la rolul valorilor creștine ortodoxe în păstrarea obiceiurilor, datinilor și folclorului autohton, în special, a familiei tradiționale ca bază a societății moderne, ca factor de continuitate, consolidare și conservare a identității culturale naționale în epoca globalizării și mondializării. Cu un mesaj de susținere și omagiere a venit

și starețul Mănăstirii din Durlești, Părintele Andrei.

În cadrul lansării volumului omagial au participat cu alocuțiuni subsemnate, autorul cuvântului introductiv al lucrării, oferind publicului date mai puțin cunoscute privind istoria Ansamblului Țărăncuța, unul dintre puținele colective artistice autohtone, învrednicite cu onoarea de a fi obiectul unei investigații științifice speciale, realizate în anul 2011, de un grup de savanți, în cadrul proiectului de cercetare inter-academică cu tema *Procese de modernizare a patrimoniului cultural imaterial din România și Republica Moldova. Fenomenul folclorismului și creația tradițională muzicală și literară*. Cu acel prilej, de la Tatiana Adam-Sofronovici, dar și de la venerabila octogenară Efrosinia Sofronovici, inclusiv de la unii membri ai dinastiei Adam și ai Ansamblului etnofolcloric Țărăncuța au fost înregistrate, în format video și fotografic, materiale extrem de valoroase la temă, care se păstrează, pentru a fi cercetate și valorificate, în fondurile arhivistice ale institutelor partenere: Institutul Patrimoniului Cultural și Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu” ale Academiei de Științe a Moldovei (actualmente – sub egida MECC din Chișinău) și Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române (București).

Poetul și folcloristul Iulian Filip, dr. conferențiar-cercetător la Institutul de Filologie Română, urmat de scriitorul și jurnalistul Constantin Dragomir, autorul primei schițe despre artiștii Orchestrei *Folclor*, au relevat importanța dinastiilor familiale și a ansamblurilor folclorice în procesul reactualizării, promovării și valorificării tradițiilor și simbolurilor culturale din trecut în spațiul public și mediatic contemporan. Doamna dr. Tatiana Butnaru, profesor universitar, folcloristă, membră a Asociației ASCIOR Chișinău a evidențiat sensurile profund filosofice ale textelor cântate în repertoriul Ansamblului Țărăncuța, în mod special referindu-se la semnificația cântecului „Hai, măi frați, ș-om trăi bine”, ca manifest

al moralei creștine. Un moment de tandră amintire și evocare artistică a imaginii talentatei folcloriste a constituit microrecitalul de poezie, oferit de actorul Constantin Adam, fratele regretatei Tatiana, artist emerit la Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău. Cu un cuvânt omagial a venit și scriitorul Iurie Bojocă, actualmente stabilit în Italia.

Partea conclusivă a manifestării comemorative a fost rezumată în alocuțiunea poetului, cercetătorului și folcloristului Ștefan Sofronovici, soțul Tatiane, mult prea devreme plecată dintre noi, care a reușit să impresioneze publicul până la lacrimi cu versurile sale profund sentimentale, pline de adevăruri existențiale, marcate de sensuri și semnificații morale, creștine și filosofice. Printre bijuteriile expresivității sale lirice s-a evidențiat poezia „Părinții ca sfinții”, o adevărată capodoperă a creației literare personale.

În încheierea evenimentului

comemorativ a fost prezentat un amplu program folcloric, susținut de Ansamblul Țărăncuța (cond. muzical Veaceslav Adam, acordeon), printre protagoniștii confesiunilor sonice evocatoare evidențiindu-se solista Ana Granaci, descendenta dinastiei Adam, posesoarea unei voci naturale bogat timbrate, iscusită interpretă a doinelor și a cântecelor lirice în cadrul prestigiosului colectiv. În palmaresul multicolor al peisajului folcloric românesc basarabean s-au înscris și remarcabilele melodii tradiționale la instrumentele specifice naționale, simbolizând idealul sonor etnic. S-au distins, în acest sens, melodiile interpretate la cobză, fluier, caval și cimpoi, cărora le-a imprimat o intonație revitalizantă talentatul muzician, instrumentist, aranjor și folclorist Victor Botnaru, conferențiar universitar la Academia de Muzică, Teatrul și Arte Plastice.

La finalul manifestării au fost proiectate secvențe din filmările video de teren, unele efectuate în cadrul proiectului inter-academic menționat mai sus, care au readus în fața publicului chipul folcloristei, actriței și interpretei populare Tatiana Adam-Sofronovici, cea care și-a lansat cântecul de căpătâi „Hai, măi frați, ș-om trăi bine”, preluat de la mama-soacră Eufrosinia Sofronovici, moștenitoarea zestrei cantabile de la tatăl ei, Nichita Spănu din Batâr-Cimișlia. Anume acest cântec a și constituit esența credo-ului său moral, pe care regretata artistă l-a promovat drept testament pentru urmași, blazon de noblețe al sufletului creștin românesc.

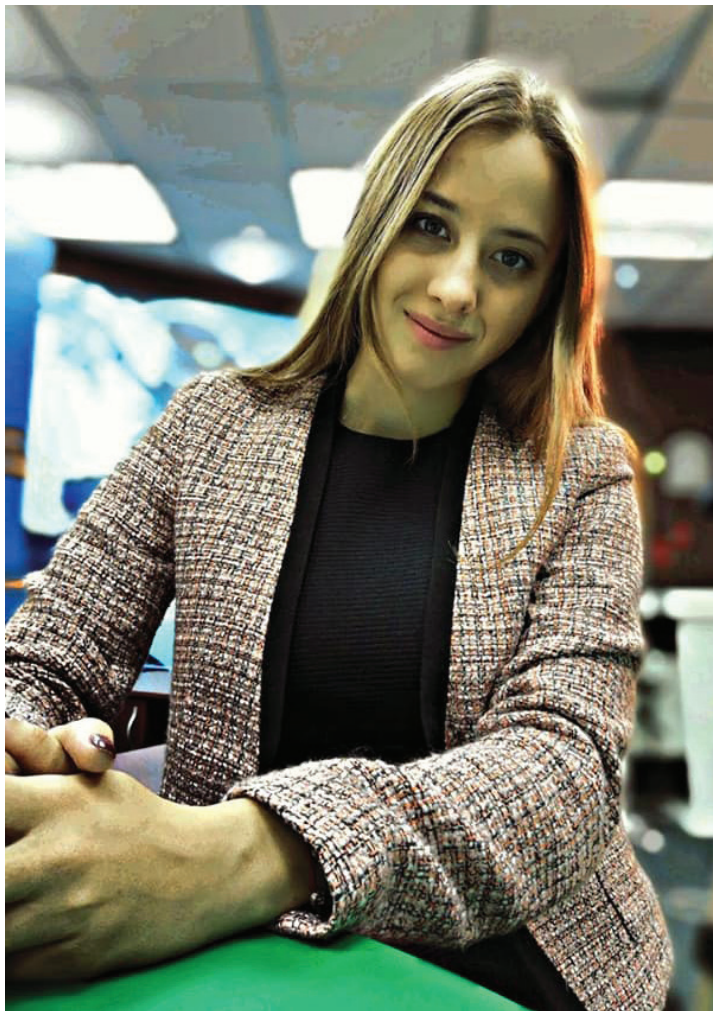

ÎNSEMNĂRI PE CÂMPUL UNEI CĂRȚI

Am întors ultima filă, dar continui să țin cartea în mână. Mai citesc încă o dată titlul de pe copertă – Claudia Partole „Rebela”. Nu eu am citit-o, ci ea m-a citit pe mine. Fiind opera ce datează despre trăirile celei mai frumoase vârste a omului, adolescența, autoarea reușește să simtă și să transmită cititorului său trăirile unei tinere în formare pe nume Paula. Cred că toate fetele (poate și băieții) în adolescență s-au simțit o Paulă, în fiecare din ele luptând cu cele două extreme – Paula rea și Paula bună. Mereu prevalând o extremă sau alta, adolescența începe să-și învingă propriile stereotipuri și viziuni asupra vieții.

Autoarea urmărește reacțiile unei minore, care se confruntă cu primele sale probleme serioase în viață, factorul care și dă impuls însemnărilor zilnice ale unei fete de 15 ani, jurnalul fiindu-i unicul prieten fidel.

Aceste confesiuni ne datează, de fapt, că, deși sunt mulți oameni care o înconjoară, ea se simte singură și rătăcitoare. Dorind să pară matură, Paula, ca fiecare dintre noi, adolescenții, este totuși un copil sensibil și inteligent, care își descrie relațiile cu colegii, vecinii, maturii din jurul său într-un fel aparte. Să fiu sinceră, m-am văzut și eu în școala Paulei. În jurnalul său ea pune foarte bine în lumină toate tipurile de profesori și elevi. Expresia ei „Avem și noi stele de nivelul globului nostru” este tipică tuturor școlilor, sau, cel puțin, așa este și în școala mea, unde fiecare elev încearcă să ajungă în lumină și

să fie o stea, chiar dacă, după spusele eroinei principale, învățăm „într-o școală de mâna a doua”, unde „suntem un fel de second hand”.

Paula este fata care nu are o imagine clară despre cum arată o familie bună și nu are bine determinat exemplul unui bărbat, pentru că tatăl ei plecase din familie fără a se preocupa de viața acesteia. Mai apoi, aceste adolescente, care se confruntă cu dilema fetei, ajung neîncrezătoare și nedeterminate în viață, care cu greu reușesc să-și creeze un cămin familial trainic, ori pentru fiecare tânăr este important să aibă în ochi imaginea unui cuplu-exemplu. Totuși ea reușește de una singură, cu ajutorul vocii sufletului, să se educe și să meargă pe drumul cel bun.

La un moment Paula concluzionează că „e greu să înveți, dar mai ales să explici, ce înseamnă a iubi”. Pe parcurs trăiește o problemă timpurie de iubire nefirească, așa cum dragostea adolescentină este imprevizibilă și pasională, fiind prima scânteie adevărată. În acest mod, tânăra trece printr-o evoluție continuă și reușește să-și sculpteze propriul caracter. Iar meditația

„– Ce e mic, spart și bate la ușă?

– Viitorul”, este gândul ce prevalează în mintea fiecărui adolescent la momentul de cotitură, când trebuie să devii ceva mai matur.

La sfârșit de călătorie, Paula se afirmă ca fiind un adolescent cu caracter format, iar oamenii din jur, valorile care le promovează, dar și trecerea

timpului reprezintă factori esențiali care au contribuit la creșterea și dezvoltarea ei.

Cât după părerea mea, adolescentele au mereu aceleași probleme, cum să se supună și să se răzvrătească în același timp. Noi, ca și Paula, avem de rezolvat aceleași dileme. Spun acestea deoarece trec printr-o perioadă de schimbare plină de momente în care sunt gata să renunț și să ies din această luptă cruntă a vieții.

Să nu ezitați a citi „Rebela”, pentru că orice literatură făcută azi, creează personalitatea ta de mâine. M-am convins de acest adevăr mai devreme sau mai târziu și închei cu „Ce deșteaptă pot fi, așa ... cum sunt”.

Maestre Victor Voinicescu-Sotski,

Redacția revistei „Realități culturale” Vă felicită cordial cu ocazia zilei de naștere, urându-Vă multă sănătate, prosperitate, noi și frumoase realizări, atât în cinematografie, cât și în domeniul literelor. La mulți și prodigioși ani!

Publicăm mai jos un grupaj de poezii noi de Victor Voinicescu-Sotski din cartea în curs de apariție „Povara căruntelor toamne”, însoțite de o consemnare, aparținând poetului bucureștean Radu Cârnelci:

„Sigur, Victor Voinicescu-Sotski este un scriitor remarcabil. Prin versurile sale poetul îl egalează strălucit pe distinsul actor, care de atâtea ori ne-a emoționat prin filmele în care s-a impus.

Fire profund lirică, el își trăiește cu dăruire epuizantă eul-creator, precum în admirabilul poem (în franceză) „Le feu”: „Le feu un mystere/ Comme chacun d'entre nous -/ Qui eclaire ou qui tue...”

Exprimându-se cu aceeași prezență în limba-i maternă - româna, - ca și în cele două, în care a trăit și a creat - rusa și franceza - Victor Voinicescu-Sotski devine un poet al omului de pretutindeni, poet al iubirii, al tristeții existențiale, al trecerii și ne-trecerii noastre; el spune: „...O clipă! O unică clipă/ Ascunsă și arsă în noi/ Ce lungă a fost calea, iubito,/ Ce scurt va fi drumul `-napoi!”

Radu Cârnelci

(Postfață la culegerea de versuri de Victor Voinicescu-Sotski „Umbre și lumini”, Editura BIODOVA, București, 2008)

VIN TOAMNELE...

Vine toamna, mamă, uite-o, vine!
Florile din câmp se veștejesc...
Câte vor mai fi fără de tine
Când cu ele zilele-mi îmbătrânesc?

Se așterne aurul ruginei
În ființa omului cel biet...
Toamna-și țeară pletele reginei
Peste pana tristă de poet.

Dar mai arde-n mine primăvara:
Nu te frământa, măicuța mea!
Dormi adânc și ocrotește-mi țara
Peste toamnele ce plâng iubirea ta!

STEAUA

Tu, femeie, care m-ai trezit la viață,
Blonda mea din soare, dulcea mea bălaie...
Azi, uscați la trupuri, ne-am schimbat la față,
Ca pădurea-n iarnă, goală fără străie...

În cadența crudă a timpului ce vine,
Arde și se zbate cel mai vechi păcat...
Venerând un astru, te-am iubit pe tine -
Printre mii de stele, stea cu-adevărat!

LIMBA MAMEI

În fuga apelor nebune
În foșnetul aripilor de vânt
În casa sfântă de minune
La vatra dorului ce-l cânt

În preajma celor neîmplinite
În viscolul din mintea mea
În lumi din somn nebănuite
În Universul plin de nea

În tot și-n toate pe vecie
Cu toți străbunii la un loc:
Crăiaso - Limba Mamei Vie,
Ești nemurirea mea în foc!

NOPTI DE AUGUST...

Atinge-a stelelor filante coamă
Cu vârful fin al gândului de zeu
Și țeară-ți cosmică rochiță, Doamnă,
Pentru Luceafărul din visul meu!

Purta-vom bulgăre de foc pe frunte
Cu mii de constelații-n jur de braie
Iar între noi - eternitatea ca o punte
Ne va lega cu patimi de călcăie!

MĂRITE DOMN

Mărite Domn! Din care stofă aleasă
Țesutu-mi-ai al toamnei pardesiu?
Sincer vorbind, mi-a-mbătrânit mireasa
Ca să-mi străluce cu-n inel degetul viu...

Pe tâmpilele colinelor se întretaie vântul
Căci răgușește vocea buciului meu...
Acum, mă-ntrec la pas doar cu cuvântul
Când pentru zbor aripile-mi desfac cu greu.

Vin ploile-n potop, Mărite Domn, spre mine,
Cu tot alaiul sorților, merit de sus...
Și noul pardesiu, trimis cu drag de tine,
Cine să mi-l mai poarte, când voi fi dus?

TĂMĂDUIRE

Smulg flacăra din inima aprinsă
Și calea luminându-vă, mă înving...
Cât chin! Dar câtă satisfacere destinsă
Când celorlalți durerile le sting!

Iubindu-ne, aprindem focul mare
Și luminat, ne-ar fi destinul încărcat
Nu stingeți în zadar printr-o mișcare,
Ce-a fost prin dragoste în sânge botezat!

Iubește luminat, neprihănit;
Iubește și vei fi iubit!

RĂMASĂ-N VECI...

De ce, din ce în ce mai des
Spre cer întorc nestins privirea?
De parcă caut neînțeleș
Un sens, ce mi-a ursit menirea...

De ce mă tulbură atât
Adâncul misterios și rece?
De parcă caut un sfârșit
Al unui început ce trece?

Când piatra iar va fi nisip,
Iar gândul - sculptorul merit,
Rămână-n veci nedefinit:
De ce-am plecat, de ce-am venit!

SPUNE-MI...

Știu, că ziua va apune
Și de noapte voi fi prins...
Spune-mi, spune-mi, spune,
Pân nimic nu-i interzis!

Vor pleca din nou în stoluri
Cele sfinte, cele dragi...
Tu, ca ele, pășind praguri,
Spune, spune-mi, de ce taci?

Vezi, cum aurul s-așterne
Peste codrii din povești
Ca argintul meu din perne
Fugind tâmpile bătrânești...

De mă tulburi cu-o nimică,
Sau mă crezi un Prometeu
Spune-mi, fato - nici o frică!
Ca-n povești să cred și eu...

FLOAREA CICORILOR ALBASTRE...

Și-au deschis ochii cicorile divine
Și-n apa cerului privirea și-au scăldat...
Când scufundat în floarea pentru tine,
Ales-am ochii tăi de neuitat!

Din nou au înflorit cicorile,
Din nou în ochii tăi m-am rătăcit...

FREAMĂT

Nu-mi mai șopti de iubire,
Nu-mi mai vorbi de noroc
Lăsă-mă, zău, în neștire,
În hazardul fatal de joc...

Ca un copil fără de lege,
Soarta-mi încalec nebun
Când goana turbată-mi alege
Momentul cel rău sau cel bun.

Și-atuncea, în fum de țigară,
Din struna lăutei aud
Un plânset de mamă la țară
Cu voci de vioară pe Prut...

Vorbește-mi, te rog, de iubire
Și dulcea speranță cu foc...
Căci soarta gonită-n neștire
E-al vieții meleag de noroc...

MĂRTURISIRE

N-am ascuns că graiu-mi este mumă
Și lumina țării - părinte venerat!
N-am mințit că neamul cu străbunii
Este steagul meu adevărat!

Nu mă judecați prea aspru
Că vă port iubirea, ca temei
Că în tihnă mă usucă-un dor de casă
Și de cei ce dorm în sânul ei!

Sunt fecior din oastea lui Ștefan
Sunt copilul plaiului străbun
Mor și reînvii în fiecare an,
În al țării ochi de veghe bun!

Vom veni, copiii rătăciți prin lume,
Să dăm umăr sfintelor porniri
Pentru ele vom muri în lupte,
Purtând dragostea de țară în priviri!

SEARA IUBIRII

Seara în ochii tăi umezi plângea,
Timpul misterul creării veghea...
Seara aceasta, peste noapte va păși,
Noaptea albă zorii zilei vor topi...

Încă o clipă, încă o oră, încă o zi!
Încă o viață, încă un secol de-ar fi!
Timpul, minunea iubirii trecea,
Seara, cu ochii tăi umezi plângea...

ALBĂ

Ninge cu fulgi de petale
Grădina-i în alb de cireș
Pletele crengilor sale
Visele-mi mângâie des...

Colo, pe margini se taie
Umbrele-n foșnet ceresc
Tu ești? Sau poate-o văpaie
Îmbie copacii când cresc?

Ochii mi-s prinși de ninsoare,
Tulburi de farmecul tău
Albă-mi-ești, albă iubire
Cu nins de petale mereu...

MAI LASĂ-MI...

Mai lasă-mi o clipă, doar una,
Scufundă-te-n pieptu-mi aprins!
Nu-auzi cum se zbate întruna
Un geamăt de patimă prins?

Așterne covorul cel moale
Din freamătul viselor lungi,
Iar negrul nopților goale
În a razelor spulberă dungii!

Și vino, te rog, mai aproape,
Și nu fie griji, nici nevoi!
Coboară din ochi peste pleoape
Cea unică clipă din noi!

RISIPIRE

Privește cum ninge cuminte
Și toate-s atât de aproape...
Iar viforul aprig din minte
În fulgi se așterne prin groape.

Mi-i frig lângă soba fierbinte,
Tresar și mă scutur de gânduri.
Nu vezi, că-s cel vifor din minte?
N-auzi, că te chem printre rânduri?

Și ninge mereu ca din sită,
Și toate-s atât de departe...
Doar tu-mi ești aproape, iubito,
Prin gândul ce-mi ninge din carte.

NODUL

Primește-mă în rugăciunea ta cea pură!
Adoptă-mi sufletul cu-al dorului mister!
Și iartă-mă că te iubesc fără măsură,
Cu tot păcatul, ce mi-e dat din cer!

IARNA PĂCATELOR

Mă arde un dor din adâncuri
Ca șoptele sfinte-ale mamei...
Cum șuieră vântul prin găuri:
E plânsul iubirii? Al foamei?

Culeg de pe genele tale
Petalele albe ca neaua
Ce frig! În troianul din vale,
Pierdut-am cu iarna și steaua...

Lipește-ți tot corpul tău dulce
De dorul ce-mi arde în cale!
Te uită, cum timpul se duce
Ca iarna-n păcatele sale.

ÎNGÂNĂ ÎNCET

Veronicăi

Îngână-ncet când sufletu-ți șoptește
Și urcă firul gândului aprins
Căci vocea inimii pe toate le-implinește,
Iar eu voi ști că nu pot fi învins!

Atâtea melodii, atâtea gânduri pline!
Cu ochi întredeschiiși, scăldați în nostalgii,
Plăpând e-amorul dus și dorul ce nu vine
În viforul ceresc și-a stelelor stihii...

Nu te opri! Ascultă-mi răsuflarea
Și-ngână-ncet a inimii bătăi...
Precum un val nebun ce răscolește marea,
Lăsa-mă-voi învins doară de ochii tăi!

VISUL ÎNGERILOR MEI

Cerul veșted norii-și scurge
Peste palidele văi.
Iar prin hornul casei fuge
Visul îngerilor mei.

Nu-și mai leagă nici basmaua
Întunericul din foi...
Colo, sus, cu-n zâmbet steaua,
Arde rece peste noi.

Cu o lună de hârtie
A felinarului cel mut,
Toamna ca o nebunie
Vine iar de la-nceput...

Rupe vântul frunza coaptă
Și o mână spre pământ.
Limba focului din vatră
Tot îndeamnă vechiul cânt...

Cerul veșted norii-și scurge
Peste palidele văi.
Iar prin hornul casei fuge
Visul îngerilor mei...

Destinul cuvintelor ~ 28

Regionalisme

În vorbirea prietenilor sau cunoșcutilor adesea auzim niște cuvinte pe care nu le cunoaștem sau pe care le cunoaștem dar cu alte sensuri. La propunerea de a reveni asupra înțelesului acestor cuvinte conlocvialii noștri ne răspund de obicei: „așa se zice pe la noi”. Este vorba în cazul dat de așa-numitele dialectisme sau regionalisme.

Particularitățile de grai suscit adesea discuții aprinse și pun probleme de comunicație din cele mai complicate. Vine să rezolve aceste probleme o disciplină lingvistică specială, denumită *dialectologie*. Drept sarcini ale dialectologiei se consideră descrierea graiurilor unei limbi, studierea apariției și dezvoltării lor istorice, cercetarea raporturilor dintre limba literară și dialect, dintre dialect și grai.

În Basarabia se disting mai multe grupuri de graiuri românești, cărora le sunt specifice anumite particularități fonetice, lexicale, morfologice. La diferențierea graiurilor limbii noastre au contribuit diferiți factori social-istorici: a) mișcările de populație care au avut ca rezultat apariția unor noi comunități lingvistice locale; b) lipsa de comunicații și legături economice și culturale între anumite zone în diferite perioade istorice; c) interacțiunea la nivelul graiurilor dintre limbile populațiilor conlocuitoare.

Particularitățile dialectale ale limbii române sunt descrise în mod detaliat și la toate nivelele în studiile științifice de

specialitate. Prezentăm în continuare un repertoriu de regionalisme însoțite de unele explicații de ordin lexical-semantic și etimologic.

Acaret. Clădire, construcție auxiliară pe lângă o gospodărie. **Acaț.** Salcâm. **Afumar** (var. *afumător*). Dispozitiv care produce fum, folosit la prisacă. **Alac.** 1. Denumirea unei specii de grâu. 2. Boabe de cereale măcinate mășcat; crupe. **Albiniș.** Loc în pădure unde roiesc albinele sălbatice. **Albitură.** Pește mărunt cu solzi de culoare albă. **Alcer.** Rânda cu două cuțite; fețuitor. **Aldan** (var. *haldan*). Fir de cânepă înalt și gros. **Alde.** Oameni ca ... **Aligni** (vb.) A șchiopăta puțin.

Alin. Alinare; liniște, tihnă. **Alivancă.** Coptură din mălai amestecat cu lapte, unt sau smântână. **Altiță.** Bucată de stofă albă folosită ca broboadă; basma. **Aman.** 1. Îndurare, suferință, necaz. 2. (interj.) Tare, mult. **Amânda!** (interj.) Năvală! Tăbară! **Amnar.** Drug de lemn servin ca suport pentru loitrele căruței. **Anină.** Nisip. **Antal.** Vas mare din doage, larg la gură și îngust în partea de jos; cadă. **Antonică.** Denumirea unei plante decorative anuale cu flori galben-roșietice. **Arsănică.** Specie de flori cultivate în grădină (de culoare roșie). **Arsură.** Temperatură, febră. **Asfinte.** 1. Asfințit, apus. 2. Locul unde apune soarele. **Astar.** Căptușeala hainelor. **Azman** (var. *hazman*). Berbec jugănit.

Bănătcă. Denumirea unei specii de grâu. **Bénga.** Naiba, dracul, în ex-

presia *n-o să te iei bengă* „n-o să te iei dracul”. **Bleașcă.** Plin de apă; ghi-oalcă, lioarcă. **Bócnă.** Bucată spartă dintr-un vas de lut, de sticlă, de faianță (adesea colorată) sau dintr-o oglindă. **Bodolán. 1.** Os mare. 2. Picior osos (mare). **Boroscaii.** Plantă cu tulpină și frunze mari ghimpoase, cu flori roșii-violete (crește prin locuri umede, pe șesuri). **Budălău.** Trunchi de copac scobit, folosit la păstrarea cerealelor; buduroi.

Boroscai

Cacadâr. Măceș. **Canhác.** Ciurlan. **Caragăță.** În mai multe localități din sud-vestul republicii *caragață* i se zice păsării de mărimea unui porumbel, cu coadă lungă, cu pene de culoare albă și neagră, cunoscută și cu denumirea de *coțofană*. Termenul regional *caragață* este de origine neogreacă (comp. turc. *caragaça* „corb, cioară”). **Călúș.** Bucată de lemn (fixată la capătul unei frânghii), pe care încăleacă meșterul când coboară în

Cacadâr

interiorul fântânii pentru a o curăța. **Cérgă. 1.** Păturică ce se pune sub șea. **2.** Țolișor ce se așterne pe scaun (sidenie) în căruță. **Códină.** Pleavă mășcată amestecată cu resturi de spice, care se aleg la vânturarea cerealelor. **Cópcă.** Semn făcut cu toporul pe trunchiul copacului din pădure care trebuie tăiat. **Coșcán.** Partea tulpinii de stuf rămasă la rădăcină, după ce restul a fost tăiat. **Coșmoágă.** Casă mică, veche și sărăcăcioasă; colibă, bordei. **Cóvrú.** Locul de adăpost al animalelor; culcuș.

Dărăb. Bucată mare de pâine, brânză; halip. **Déreș** (despre cai) Cu părul de culoare amestecată: alb, vânat, roșcat. **Duium.** Unealtă de treierat; dicanie. **Dumbrăvancă.** Pasăre migratoare cu pene verzi-albastrii (*Coracias garrula*). **Ghimpăriță.** O specie de buruiană ghimpoasă. **Ghir-lán. Buruiană stufoasă; târtan. Ghiul.** Trandafir (din turc. *gül* „trandafir”; comp. găg. *gül* „trandafir”). **Gládiș.** Specie de arțar (*Acer tataricum*).

Hiriș. Curat, chiar, precis, întocmai. **Hreșt.** Acest regionalism formează o arie aparte, cuprinzând localități din centrul și nordul republicii. Se folosește pentru noțiunea de „mătură de ogradă” și deci este sinonim cu termenul *târn*. Pare să fie înrudit etimologic cu apelativul literar *vreasc* „creangă, ramură de copac uscată”, care provine din v. sl. *xvráctь* „tufă”, „vreascuri, uscături”. Etimonul *xvráctь* l-au moștenit aproape toate limbile slave actuale, păstrându-i-se și semnificația originară. Să se compare: rus. *hvorost*, bulg. *hrast*, ceh. *chrast*, pol. *chrost*. **Hrípcă.** Uscătură de viță-de-vie.

Íama. Risipă, irosire (folosit în expresia *a face iama* „a face risipă”). **Ioldăș** Condrumet, însoțitor. **Ióvă.** Specie de salcie cu frunze mărunte. **Jígnă.** Vatră cu cărbuni aprinși, unde

se pune la înroșit ferul în vederea prelucrării lui (la fierărie). **Jivagiór.** Unealtă de pescuit de forma unei furci cu unul sau două coarne; ostie.

Másla. Joc de copii care constă în aceea de a face ca o nuia, prin lovirea ei cu un capăt de pământ, să obțină o săritură, depășind un semn oarecare sau alte nuiele, deja aruncate în acest mod; vargă mai grosuță sau un băț care în jocul *de-a masla* indică locul pe care trebuie să-l depășească nuielele aruncate ulterior. **Măr-de-pământ.** Nap (folosit în unele sate din raionul Slobozia, Transnistria). **Mărmăriță.** Buburuză. **Măstác.** Mesteacăn. **Mésa,** în expresia *a cădea mesa*. A păți ceva, a avea neplăceri, a intra într-o încurcătură. **Mogáldán.** Rădăcină de papură (care crește în baltă, pe malul iazurilor).

Oslón. Scaun lung dintr-o scândură groasă, având două picioare late.

Pichiriță. Bibilică, pichire. **Pănoágă.** Stuf verde, tânăr. **Părpălác.** Specie de buruiană stufoasă; târtan. **Plaj.** Frânghia, cu ajutorul căreia plasa volocului se fixează pe cele două bețe laterale. **Plângău.** Izvor mic, slab. Atunci când se sapă o fântână și la o anumită adâncime apar primele şuvițe slabe de apă, se zice că „fântânarii au dat de p l â n g â i e”, ceea ce înseamnă că izvorul principal este aproape. Termenul constituie o creație metaforică pe baza verbului *a plânge*.

Paner

Pléjiță. Scoabă mică de fier cu ajutorul căreia se strânge o crăpătură la vasele de lemn (albii, treuci). **Plévníc.** Adăpost pentru pleavă; plevari. **Pomóstină.** Fundul (podeaua) coșului de scândură al carului. **Po-pârțác.** Bucată de lemn care servește ca proptea pentru proțapul și jugul unui car ce staționează. **Púnte.** Bucată de lemn fixată în gardinile unui butoi, pentru a susține fundul care se

corojește. **Rápác.** Rapiță.

Safé. Curat, pur, adevărat”. Apelativul se întrebuițează precedat adesea de adverbul *numai*. Exemplu: „Drept răscumpărare, împăratul dădu voinicului o pungă cu numai safe galbeni de aur” (folclor). Datorită apropierii semantice dintre cuvintele *numai* și *safe*, unul din ele, în cazul de față adverbul *numai*, ca fiind mai puțin expresiv, este omis uneori în vorbire. Așa s-a ajuns la folosirea independentă, de sine stătătoare a cuvântului *safe*. **Sapét. Coș din nuiele; paner. Sălhnă.** În graiurile din centrul republicii circula cu înțelesul de „șuvoi de ploaie” sau „șuvoi de ninsoare”. Termenul e de origine turcică. Cu sensul de „ploaie mare, torențială” e atestat în dicționarul lui V. V. Radlov „Opât slovea tiurkskih narecii» (Sankt-Petersburg, 1904-1911). **Sculbéci.** Melc. **Sorb.** Ploaie torențială cu vânt puternic. **Stéblă.** Tulpiniță, fir, crenguță, vrej. **Strug.** Firul iute în mijlocul unei ape curgătoare. **Șarampói. 1.** Stâlp de telegraf. **2.** Par de lemn mare și gros. **Tandâr.** Pat de pământ în dosul cup-torului: lejancă.

Târn. În graiurile basarabene de vest și sud-vest, *târn* este cunoscut cu înțelesul de „mătură mare, cu care se mătură curțile, străzile”. Acest cuvânt constituie un împrumut din vechea slavă (*трьнь*), sensul lui inițial fiind „porumbar”, „ghimpe”. Etimologia apelativului apare cu claritate, dacă ținem cont de faptul că târnul se făcea, de obicei, din nuiele sau din mărcini, în special din crengi de porumbar. Etimonul *трьнь* (*терн*) stă la baza toponimelor slave propriu-zise, care denumesc diferite locuri și localități din Moldova: *Târnova, Ternovca, Ternovnic, Târnăjoc. Toáipă.* Unealtă agricolă de forma unei securi, cu ajutorul căreia se taie hlujanii de porumb. **Troc.** Vas de lemn de forma unei străchini, făcută dintr-o bucată de lemn scobit. **Vânări.** Ațe de păr de cal cu care se leagă opincile și obelele până mai sus de gleznă. **Véneș.** Arbore asemănător la frunze cu ulmul. **Vrănári.** Unealtă de dogărie, folosită la facerea vrănilor la butoaie.

Zăpláj. Gard de scânduri așezate orizontal. **Zgârcán.** Rădăcină de copac uscată, creangă cioturoasă uscată.

„COLIND PENTRU CARTE”

Programul Național *LecturaCentral*, ediția a II-a

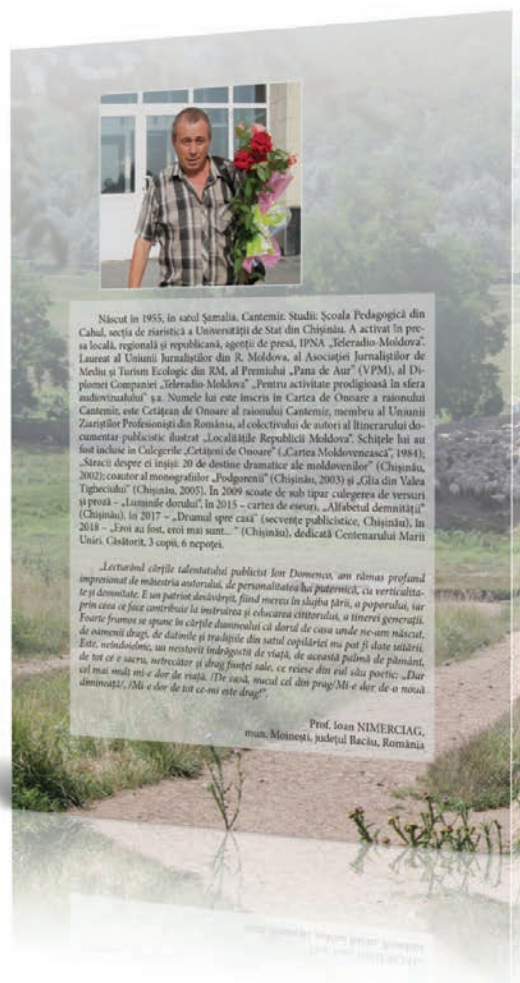
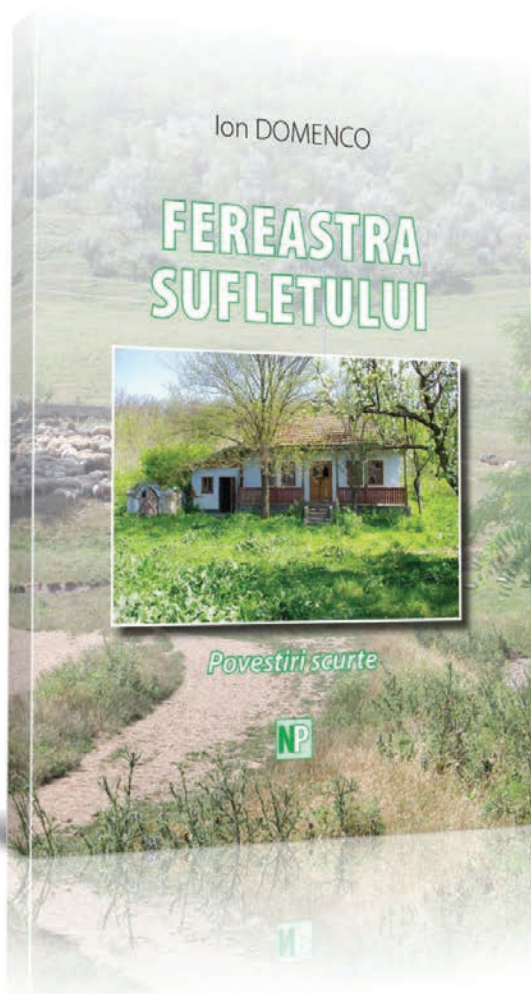

Ion Tulbu, șeful Direcției Cultură și Turism Hîncești

Cu un catren dintr-o poezie scrisă de enigmaticul Tudor Arghezi, în care poetul înobilează farmecul și frumusețea cărții, a început Tatiana Darie, director Biblioteca Publica Raională „ÎPS A. Plămădeală” Hîncești programul festiv omagial de închidere a Festivalului Național *LecturaCentral*, ediția a- II-a. Într-o atmosferă mirifică biblioteca își aștepta oaspeții poftiți la această activitate cu iz sărbătoresc. 30 septembrie, o zi de toamnă în care s-au făcut niște bilanțuri a mai multor activități ce au fost incluse în programul amplu desfășurat pe parcursul acestei luni de biblioteca noastră. Cineva spunea că nu putem trece prim marea cultură a lumii decât cu o carte în mână. Prin mijlocirea lor a cărților strângem în jurul nostru lucrurile, locurile, oamenii și vremurile. Printre invitații la sărbătoarea cărții și lecturii s-au regăsit oameni dragi sufletelor noastre: Dna Vera Tănase, vice-președintele rn. Hîncești, profesoara de limba și literatura română, Anatol Vidrașcu director general al Grupului Editorial Litera, Veronica Vidrașcu vice-director al acestui grup, Ion Tulbu, șeful Direcției Cultură și Turism Hîncești,

Valentina Tonu, șefa Direcției Educație, Nicolae Spătaru, scriitor, membru al Uniunii scriitorilor din Republica Moldova și România, Grigore Chiperi, poet, membru al Uniunii scriitorilor din Republica Moldova. Printre invitați s-a aflat interpretul, folcloristul și conducătorul artistic al minunatei formații folclorice „Plăieșii”. La acest eveniment important nu au lipsit elevii de la GM „M. Vițeazul”, din liceele „M. Sadoveanu” și „M. Lomonosov”, profesori de limba și literatura română, profesori de la Școala de Arte „Timotei Bătrînu” Hîncești, bibliotecari și alți utilizatori ai bibliotecii noastre. Programul acestui eveniment a inclus mesaje de felicitare, luări de cuvânt impresionante, poezii, cântece, o scenă din istorica piesă „Chirița în Iași” a lui Vasile Alecsandri interpretată cu măiestrie artistică de membrii cercului dramatic de la Casa de Creație a Primăriei din municipiul Hîncești, în special de domnița Alexandra Bodișteanu, care a jucat rolul Chiriței. Cu siguranță în toate mesajele, luările de cuvânt s-a vorbit cu mare drag despre cărți și lectură. Pentru că cartea, există ca să renască o lume. Cu adevărat, cărțile ne

fac oameni, orice nu s-ar spune. Iar surpriza acestui eveniment a fost una neașteptată. Apariția grupului instrumental din formația „Plăieșii” a făcut ca publicul să salte de bucurie. Cântecele interpretate de Nicolae Grebincea, acest rapsod al plaiului nostru, originar din comuna Mingir, a încântat și exaltat publicul prin sinceritate și măiestrie neobișnuită. Putem afirma cu certitudine, că atât Nicolae Grebincea, cât și faimoasa formație etnofolclorică „Plăieșii” sunt mândria națională a tuturor românilor din spațiul românesc. Atât Anatol Vidrașcu - unul dintre cei mai importanți editori de carte din întreg arealul românesc, care este distins de Guvernele României și al R.M. cu medalia „Mihai Eminescu” și cu ordinul „Serviciul Credincios” în grad de Comandor, cât și scriitorii Nicolae Spătaru și Grigore Chiperi au venit cu importante donații de carte pentru biblioteca noastră. Donație care, cu siguranță, va avea utilitate în rândurile cititorilor hînceșteni. Menirea cărților este simplă. Să împartă oamenilor bucurii și bunătate, fericire și pâine sufletului, să te facă puternic, să te facă în ultimă instanță om, dar om adevărat – așa cum spunea Nicolae Iorga. Deaceia vă îndemnăm pe toți, prezenți la această festivitate, să nu vă deziceți de cărți niciodată și îndemnul acesta să-l transmiteți tuturor prietenilor și cunoscuților pentru că impactul cărții și lecturii este enorm de mare și benefic oamenilor, și pentru că aici vine sufletul să se bucure, gândul să muncească, vederea să împrumute lumină. Odată cu invitația să vizitați bibliotecile vă asigurăm ca a iubi cărțile înseamnă a iubi pământul din care vii și limba în care vorbești, pentru că din nemărginita iubire s-au scris cărțile pământului și neamului nostru. Acesta a fost mesajul de încheiere a Programului Festiv omagial a dnei director, Tatiana Darie care a moderat acest eveniment!

IOAN NIMERCIAȘ, PROFESOR, MUNICIPIUL MOINEȘTI, JUDEȚUL BACĂU, ROMANIA

DRUMUL ÎN VIAȚĂ DE LA PRAGUL CASEI ÎNCEPE

Noua carte a publicistului Ion Domenco din Cantemir, cu semnificativul titlu *Fereaștra sufletului* (Chișinău, Notograf Prim, 2019), este o adevărată capodoperă despre leagănul copilăriei, drag și scump fiecăruia dintre noi. Personal, am citit cu nerăbdare (dar și mare plăcere, desigur!) toate acele povestioare, adunate în cartea *Fereaștra sufletului*, povestioare ce descriu întâmplări din satul Șamalia, raionul Cantemir, unde a copilărit autorul, plăcute aduceri aminte despre anii de studenție etc. Trebuie să recunosc că în unele din aceste povestiri m-am regăsit și eu, doar am crescut și eu la țară, la cca 100 kilometri de râul Prut (satul meu natal fiind

Valea-Popii, com. Todirești, jud. Vaslui - n.n.), sunt doar fiu de țăran. Să știți că avem multe asemănări, ce ne apropie și mai mult și *aprinde* și în mine dorința de a ne revedea cât mai curând, pentru a mai discuta despre aceste clipe irepetabile...

Când arunc o privire spre vatra străbună, retrăiesc acea dulce perioadă a vieții mele, îmi văd, ca într-o oglindă perfectă, copilăria; alerg, aievea, pe ulițele satului, prin văi și pe dealuri, prin dumbrăvi răcoroase, prin câmpii, șesuri cu izvoare săltărețe, cu iarbă valuri-valuri; mă văd, cu frații și sora, verișorii și verișoarele mele, cu prietenii-prin viile și livezile satului, la pârau, la iaz, pe cărările colbuite, pe unde mai

zăbovește și acum, copilăria mea-zveltă, zburdalnică, neastâmpărată. Îmi văd-din nou, pentru a câta oară! - părinții dragi: mama ce nu mai are odihnă câtui ziulica de mare, alături de tata, revenit-obosit și el! - cu mâinile *arse de soare*, / *bătute de vânt*, sfătuind pe prispa casei. Și chiar dacă, precum aflăm din carte, Ion Domenco n-a avut, din păcate, norocul de a-și vedea în viață nici un bunel, care, blajin și sfătos, i-ar fi spus și lui, în serile lungi de iarnă, povești despre Păcală și Tândală, zmei și balauri fioroși, cu Ilene Cozânzene și Feți-Frumoși, care i-ar fi îndulcit somnul, i-ar fi vegheat noapte de noapte visurile, el își imaginează cu mare precizie

aceste lucruri, elogiind amintirile din copilărie. Mai mult, el poartă în suflet pe tot parcursul vieții gândul frumos despre înaintași. Îl vedem pe stâncile seculare din munții Carpați, care au ținut piept atâtor vremuri de restriște, apoi, își revede satul drag, Șamalia, care era mândru în zilele de odihnă și de sărbători, când flăcăii și fetele organizau Hora mare, în restul zilelor sătenii muncind, cu tragere de inimă, prin jurul casei sau pe câmp. El i-a surprins de atâtea ori, cu ochiul său-curios, atent și vigilent-cum pleacă la câmp să cosească, să prășească via, să ridice o casă, să văruiască pereții, pentru ca aceasta să fie curată, ca un ou.

Din carte aflăm despre tradițiile, datinile din satul Șamalia, obiceiurile și în ansamblu modul de viață al sătenilor, oameni cumiți, cu credință creștină, cu frică de Dumnezeu. Aici vei găsi folclor și poezie, proverbe și zicători, vorba mucalită a băștinașilor. Nu voi exagera nici câtuși de puțin, afirmând că satul natal îi este drag lui Ion Domenico până la lacrimi, și, vorba poetului, *pân-la stele și pân-dincolo de ele*. Lui îi sunt scumpi anii petrecuți acasă, acolo, unde totul i-a fost drag, unde a dorit mult să citească, să afle cât mai multe despre viață, cu bucuriile și necazurile ei, unde a ascultat basme și vorbe cu tâlc, bocete și tânguiri, a cunoscut întâmplări amuzante... Iată-l pe moșul Ion Ostaș, cel care a ridicat cu soția sa zece bravi flăcăi, cu umorul lui ce-ți trezește zâmbetul, pe care, se pare, îl poate depăși doar mătușa Ileana-deși rămasă văduvă de război, harnică și curajoasă, ea înfruntă orice obstacol; pe mama Cleopatra, cu o inimă mare, blândă la suflet ca pâinea cea caldă, la fel ca și mama Tudora, „moașa satului”; surorile Chilina și Tudora, ce au păstrat cu sfințenie prin ani în suflet credința creștină; *ne-priceputul* dogar, Ion Boiștean, care se arată indignat de șefu, unul venit de pe aiurea, „atotștiutor”, dar care nu dorește să însușească graiul băștinașilor; pe moș Toader Domenico, care își învață feciorii să fie educați, omenoși cu cei din jur, cu credință și

frică de Dumnezeu, să nu dea uitării trecutul, să studieze limba mamei, cea română, or, așa-numita limbă moldovenească e un fals; pe dascălul satului, moș Petrea; moșul Chirilă, găgăuzul; amintirile dureroase despre război, represiunile staliniste, întâmplările tragice din viața satului, care au lăsat o amprentă adâncă în sufletul de copil al autorului. Profunde, impresionate, cu o semnificație aparte sunt amintirile despre adolescență, anii petrecuți la Școala Pedagogică din Cahul, apoi-la Universitatea din Chișinău etc.

...Când plec de acasă, afirma, într-o discuție în doi, Ion Domenico, *simt cum în suflet mi se aprinde un mare dor, am impresia că am un gol; știi că-mi va fi dor, că le va fi dor de mine și celor dragi, pe care îi las în urmă și o umbră de tristețe se așează pe chipul meu, așa cum simți când te desparți de cineva/ceva drag, scump și apropiat. Din păcate, constată el, când revin în satul copilăriei (cu regret, din ce în ce mai rar!), îl găsesc tot mai „adus din spate”, mai părăsit, de parcă se stinge, ca o lumânare plâpândă; desi frații și sora, rudele sunt la fel de primitoare și pline de dor. Știm și eu, ca și ei, că mă așteaptă mereu, că îmi citesc articolele din ziare și reviste, cărțile ce le păstrează la loc de cinste, fâloși, într-un fel, că suntem frați, am dormit atâția ani sub aceeași plapumă, am purtat în inimă aprigul dor de mamă și tată, prin orice foșnet de frunză, prin orice adiere de vânt, acele clipe dragi. Când revin în sat, mărturisește autorul cărții, am impresia că pășesc pe cărarea spre rai, simt, aavea, rădăcinile înfipte adânc în pământ, căci acest tărâm ne-a încălzit, ne-a dat căldură și lumină, soare și ploaie, fulgi de nea și iarbă verde...*

Întortocheate și bizare sunt cărările vieții omului-cu reușite și insuccese, cu urcușuri presărate cu flori, dar și coborâșuri pline de spini. Pe unul destinul îl leagă pentru totdeauna de baștină, pe altul îl duce departe peste mări și țări. Însă oriunde s-ar găsi, fiecare poartă în inimă dorul de vatra străbună, or,

citim în *Fereastra sufletului – Tot pacul de la rădăcină viață apucă și tot de la ea se usucă*. Recunosc și eu, că, întorcându-mă la baștină după ceva vreme, întotdeauna încerc emoții deosebite, puternice. E și firesc, aici am văzut lumina zilei, aici mi-au rămas părinții dragi, rudele, prietenii, colegii de clasă, școală, irepetabilele amintiri ale tinereții, primul fior de dragoste. Dar, mai întâi de toate, mi-a rămas pentru vecie, copilăria, dulce și nevinovată. Vorba cântecului: *Frunză verde măr rotat, / Multă lume am umblat. / Drumuri multe am avut, / Satul meu, însă, nu-l uit...*

În scurgerea lor năvalnică, anii schimbă multe: pe an ce trece, streășina casei părintești e parcă mai joasă, părul mamei e alb ca neaua, mersul semeț și falnic al tatălui acum e dirijat de o cârjă, care adesea se rătăcește prin iarba deasă de pe cărăriua cunoscută, nucul de la poartă, mai ieri rotat, de-un verde mustos, are tot mai multe crengi uscate...Oricum, cât de multe s-ar schimba, casa e aceeași, dorul de ea nu trece: *Satul meu, vatră aleasă, / Cât de bine e acasă...*Acolo, acasă, totul e altfel, nu știu cum: pâinea-mai gustoasă, apa de izvor-mai cristalină, cerul-mai senin și însăși viața-mai frumoasă. Fiindcă acolo e baștina străbună, vatra bunicilor și părinților, deci, e locul cel mai drag din lume, fiindcă, spune Ion Domenico, acolo este oricând un loc cu îngerii aproape / Și o fereastră cu lumina florilor de tei, / La care cineva mereu ne-așteaptă!: Cineva se gândește la tine, te petrece (barem imaginar!) la drum. Iar atunci când ești departe, dorul de tot ce ți-a fost și-ți este drag, de cei rămași la baștină e și mai aprig, te arde ca focul; îți încălzește sufletul, îți alină tristețea, îți umezește ochii. Cât de frumos spune Ion Domenico în versurile sale: *Mi-e dor de-o nouă dimineață, / Mi-e dor de tot ce-mi este drag!*

...Satul de baștină! Mic sau mare, pe mal de râu sau lac, la margine de pădure sau cufundat între văi și dealuri, cu căsuțe vechi, de lut cu paie, acoperite cu stuf sau țigla (olane), de lemn, noi și moderne, el a fost, este

și va fi al tău. Așa cum e, ești dator să-l iubești, să nu dai uitării bucata de pământ unde ai venit pe lume, ai rostit cuvântul „Mamă”, te-ai jucat cu băieții și fetele din bătaură, ai mers la școală, ai visat și te-ai îndrăgostit pentru întâia oară, de aici ți-ai luat zborul în lumea largă...

Veșnicia s-a născut la sat, scria Lucian Blaga. Cine n-ai ajunge în astă lume, ai datoria de a nu uita locul unde-ți sunt rădăcinile. Oricine ai fi în viață, toate au pornit de la satul natal, de la părinți, școala natală, de la locul cel mai drag pe lume; în acest sens, *Fereastra sufletului* con-

ținând multe lecții ce se cer însușite.

Cartea lui Ion Domenco este bine structurată-după prefață, urmează monografia despre satul Șamalia, un capitol cu *Dulci aduceri aminte din copilărie* (povestiri culese, de-a lungul anilor, de la oamenii din sat, una mai amuzantă/ frumoasă ca alta, dar toate demne de crezare, pline de înțelesuri, tâlc și înțelepciune), însoțite de poezioare inspirate ale autorului; capitolul II readuce în realitate întâmplări din anii de la Școala Pedagogică din Cahul; capitolul III-despre frumoșii ani de studenție la USM din Chișinău și, în

final-două creionări la portret și un articol de la lansarea cărții *Eroi au fost, eroi mai sunt...* a autorului la Universitatea din Cahul.

Voi mai adăuga că *Fereastra sufletului* (redactor - Constantin Șchiopu și lector-Victor Axenti, doi profesori universitari, colegi și prieteni ai autorului) este reușit ilustrată cu poze de arhivă, deopotrivă dragi și scumpe autorului, care încearcă, astfel, să oprească, măcar pentru o clipă, timpul... Închei cu îndemnul de a citi, filă cu filă, această originală (nouă) lucrare a talentatului publicist, Ion Domenco!

BIBLIOTECA PUBLICĂ RAIONALĂ DROCHIA

SAVA RĂILEANU ȘI CĂRȚILE SALE

Joi, 12 septembrie 2019, în incinta BPR „Iulian Filip” Drochia a avut loc întâlnirea elevilor de la Colegiul de Studii Integrate „C. Stere” cu poetul Sava Răileanu.

Deși anii îl îndeamnă și îl apropie de vârsta cărunteții și a înțelepciunii, Sava Răileanu rămâne, în suflet și în conștiință, copil inocent al satului Ochiul Alb, care își duce veacul între legendă și realitate.

Dumnealui s-a aflat mereu într-un mediu spiritual prielnic, a îndrăgît, a valorificat, a promovat splendoarea, noblețea și sfințenia datinilor străbune. În asemenea condiții s-a format personalitatea lui.

Sava Răileanu e o fire poetică. Dar poetul din el a fost eclipsat de grijile și ocupațiile cotidiene. Poezia pentru el a fost și mai este doar o pasiune, o îndeletnicire opțională, nu una angajată. Însă ea tot mai des îl vizitează în clipele de meditație, îi alină sufletul și-i dă imbold creator.

*...Îmi place versul și a lui dulcețea
Și patima aceasta mi-e pe viață...*

Pe poetul drochian Sava Răileanu l-am găsit întotdeauna cu brațele pe „coarnele plugului”, cum s-ar spune, dar mai având numaidecât subțioară și un ziar proaspăt, o revistă, o carte interesantă. După ce a slujit cu inima și cu sufletul mai bine de 30 de ani cultura de la vestita sa baștină Ochiul Alb, Sava Răileanu și acum

este cu țărani săi, îi ajută cu o vorbă bună, cu un sfat, cum să-și rezolve problemele financiare pe care le au, dânsul activând în sfera de Finanțare Rurală din localitate. Mândru nespuse că s-a născut în satul marelui bărbat al neamului Nicolae Testemițanu, el nu poate fără activitate zilnică, fiind asemenea argintului cel viu.

Și-a crescut și și-a pus la cale copiii, a botezat și a cununat o droaie de fini, pe care îi iubește și care-l au ca de părinte.

Acum e cu grija și dorul la nepoți pe care îi așteaptă cu dragoste și nerăbdare împreună cu consoarta sa Maria la casa lui de la Ochiul Alb.

Om de o rară omenie, care te va

îndruma mereu cu sfatul și cu fapta, Sava Răileanu a fost toată viața și un poet de excepție. Poeziile lui sunt simple și pământești: despre satul natal, despre oamenii apropiați și dragi, despre colegi, despre fini, despre glie...

Deși pe alocuri încă stângace și firave, ele dezvăluie inima în flăcări a unui poet de la coarnele plugului care asemenea ciocârliei de sub bolțile albastre își cântă destinul, pământeni și baștina lui scumpă care seamănă cu o floare de dor.

Mulți ani frumoși înainte și multe versuri inspirate, poete Sava Răileanu!

EMINESCIANA FILOSOFICĂ

I. Eminescu și apriorismul kantian

Titu Maiorescu a avut o nobilă „manie didactică” – de a face din poezii consacrați ai *Convorbirilor* profesori universitari de filosofie. Mihai Eminescu, indiscutabil, poet cu cel mai profund substrat filosofic, nu putea să nu-l ispitească pe mentor spre a-l îndruma în cariera universitară. Propunerea pe care Maiorescu o face lui Eminescu (pe când se afla la Berlin) de „a-și procura mai repede un titlu academic spre a se putea crea o catedră de filosofie”, provoacă nedumerirea tânărului Eminescu. „Un titlu de doctor, menționează poetul într-o depeșă din 5 februarie 1874, m-ar aranja cu lumea și cu legile ei de ordine, nu însă cu mine, care deocamdată nu mă satisfac pe mine însumi”. În aceeași misivă, Eminescu îi mărturisește deschis lui T. Maiorescu că el nu gândise „încă la un plan hotărât de studii” și că nu avusese „timp să pătrundă toate tainele sistemului filosofic al lui Kant” și nici nu avea „cunoștințele speciale necesare pentru a-i putea aprofunda și înțelege gândirea”. Poetul reduce propunerea lui Maiorescu la „o docență liberă și privată, relativă la prelegerile asupra unui teren absolut mărginit din filosofie, de pildă, specială din aceea a lui Kant sau Schopenhauer”.

Scrisoarea de mai sus ne lămurește și cu privire la legătura lui M. Eminescu cu filosofia lui Kant (și a lui Schopenhauer). Eminescu mărturisește că, în ce-l privește pe Im. Kant „influența nefastă a filosofiei lui Herbart” l-a făcut să se „despenseze la Viena de studiul lui Kant”.

Eminescu, de fapt, a îndrăznit chiar să-i fâgăduiască lui T. Maiorescu ținerea unor prelegeri libere despre Kant. Astfel, în studiul *Simțire și filosofie*, Eminescu se ocupă cu apriorismul lui Im Kant și idealismul acestuia. Fără îndoială, poetul a avut

întotdeauna o atitudine admirativă pentru filosofia idealistă a lui Kant, numindu-l „Biblia filosofilor”. Recunoscând fără nicio rezervă apriorismul lui Immanuel Kant, Mihai Eminescu pune în discuție apriorismul spațiului, fiindcă, în viziunea sa, ar exista „fenomene care nu au neapărată nevoie de o formă de spațiu, cum sunt, de pildă, fenomenele atingerii și stările psihice în genere”. Și în ce privește principiul cauzalității, Eminescu, de asemenea, se desparte de Kant, deosebind „o cauzalitate empirică și alta apriorică”.

Admirația lui Mihai Eminescu pentru Immanuel Kant este totală, iar repetatele sale tentative de a defini și explica apriorismul kantian este o dovadă nu numai a pasiunii sale filosofice, dar și a maturității sale de cugetare. Poetul înfățișându-se cu toată independența de gândire atunci când interpretează pe Kant. Relativitatea cunoașterii noastre (așa cum o stabilește criticismul idealist kantian), a lăsat reminiscențe vădite și hotărâtoare în gândirea și opera literară a Luceafărului poeziei românești. Ideea kantiană că „nu putem cunoaște lumea în sine”, devine, la Eminescu, o adevărată obsesie, completându-se, evident, și cu idei schopenhaueriene, care aprofundează și plasticizează poetic această concepție. În dialogurile filosofice, în unele fragmente, articole și cugetări singuritate, dar mai ales în *Sărmanul Dionis* și în schița de nuvelă *Archaeus*, influența relativismului și apriorismului kantian e destul de temeinică. În *Archaeus*, s-o recunoaștem, înrăurirea lui Kant e vădită totalmente, gândirea lui Eminescu parafrazând doar anumite idei kantiene, aceleași care vor fi descoperite ceva mai târziu (prelucrate și alambicate) în unele dintre marile sale poeme filosofice. Referitor la *Sărmanul Dionis*, lumea ideilor kantiene se înfățișează aici nu numai revizuită, ci și „secundată” de formulări și imagini scho-

penhaueriene. În această fantastică povestire întâlnim, evident, urme din transcendentalismul și apriorismul lui Im. Kant, care, însă, nu mai dominează cugetarea poetului. Din sursele filosofiei kantiene și schopenhaueriene, la care se adaugă motive filosofice platoniene, spinoziste, fichtiene, indice, mistice și mitologice, Mihai Eminescu își creează o filosofie proprie, unde primează fantasticul și poeticul.

Influența lui Immanuel Kant e puternică și directă (ca și în cazul lui Arthur Schopenhauer) numai în anii studiilor sale filosofice.

Mihai Eminescu, indiscutabil, va rămâne și mai târziu un adept al idealismului kantian, dar fără a suferi de obsesia unei gândiri pe care dânsul (ca poet) o putea accepta numai în liniile ei generale, nu și în detaliile reci și abstracte ale textului filosofic. Cugetul său independent îl împiedică să primească (fără rezerve) o idee străină, iar subiectivismul său literar, eclectismul său de furnică harnică și neobosită, precum și fantezia sa poetică îl făcea să „scuture” repede „cătușele spirituale” ale unei singure influențe și să închege dintr-o varietate de motive ideologice și literare ideea, imaginile și stilul său propriu. Din această cauză, chiar și poeziile sale filosofice sunt „un conglomerat” de idei și sentimente, cuprinse într-o viziune plastică și într-un ritm muzical propriu. Doar așa se poate înțelege de ce filosofia lui Immanuel Kant, oricât de obsedantă a fost ea pentru Mihai Eminescu, nu a avut pentru cugetarea și opera genialului poet decât un rol de îndreptar și stimulent.

De asemenea, ca un stimulent și îndreptar, Kant poate fi socotit pentru Eminescu și în concepția sa despre Stat, care „trebuie să aibă o bază morală și în care toate forțele societății trebuie să trăiască într-un echilibru armonios”. Tot astfel apare Im. Kant și în morala lui M. Eminescu,

care nu se orientează numai după etica schopenhaueriană, ci adoptă și „imperativul categoric” kantian, pe care Eminescu îl amintește adesea.

II. Eminescu și spiritul hegelian

Al cincilea filosof german, de care s-a apropiat Mihai Eminescu mai cu deosebire, după Leibniz, Kant, Schopenhauer, Nietzsche, este Hegel. În articolul din *Fântâna Blanduziei*, Eminescu ia o atitudine hotărât antihegeliană (sub înrâurirea, indiscutabil a lui Schopenhauer), criticând așaafodajul ideologic al filosofului, numindu-l o „goală și stearpă frazeologie”. E un gând care poate părea firesc la un Mihai Eminescu din epoca maturității, când ideile fragile din tinerețe fuseseră total nivelate de o cultură multilaterală și maturizată printr-un spirit critic ce-și câștigase deplina libertate de judecată, iar influențele de lectură din adolescență se potoliseră. Eminescu ia atitudine critică față de Georg Wilhelm Friedrich Hegel și în epoca sa de studii, de la Viena și Berlin când, datorită audierii unor prelegeri speciale despre filosofia lui Hegel, putuse aprofunda cugetarea eminesciană. Studentul Eminescu, însă, are „mari rezerve” față de acest gânditor german. Cunoscuta scrisoare a lui Mihai Eminescu către Titu Maiorescu din 1874 are, alături de motivul hegelian al „intemporalului în istorie”, și o critică a acestuia, poetul precizând că „intemporalul nu trebuie luat în sensul evoluției ideii lui Hegel, căci la Hegel cugetare și existență sunt identice”, opinie pe care a manifestat-o mai târziu verbal în cercul Junimii de la Iași (a se vedea: G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*). Tot la 1874, într-o depeșă adresată unei reviste germane (unde-i exagerat de ridicat în slăvi A. Schopenhauer), „ieșirile” eminesciene împotriva lui G.W.F. Hegel sunt de-a dreptul violente, numindu-l în zeflema pe Hegel „consilier aulic”, vorbind cu dispreț de „calapodul său prost de a scrie istorie”. „Inspirația”, evident, vine dinspre Schopenhauer.

Chiar din capul locului, M.

Eminescu nu a fost de acord cu „idealismul absolut” al lui G. Hegel, nici cu „apriorismul său excesiv”. Nicăieri nu întâlnim la Eminescu esența a ceea ce constituie, de fapt, dialectica hegeliană, cuprinsă în cele trei faze întregitoare ale gândirii: teză, antiteză, sinteză, ceea ce înseamnă că poetul nu s-a lăsat frapat de ceea ce dânsul a numit mai târziu „frazologia goală și stearpă a lui Hegel”.

Dar Hegel, oricum, a influențat cugetarea și poezia lui Mihai Eminescu în ceea ce privește, în primul rând, formația ideologică a poetului. Din scrisoarea lui Mihai Eminescu către Titu Maiorescu reiese, de altfel, destul de clar că el voia cu tot dinadinsul să-și completeze cunoștințele sale „asupra filosofiei dreptului de stat și a istoriei”, care „sunt numai indicate la Schopenhauer”, dar se găsesc pe larg comentate la Hegel. Mihai Eminescu nu a căutat la Georg Hegel mai mult decât „o întregire a cunoștințelor sale cu filosofia istoriei, a statului și a dreptului”, reiese și din faptul că ipotezele hegeliene adaptate sau reținute mai cu atenție de către poet sunt cele referitoare la filosofia istoriei și la concepția asupra statului, care pentru Eminescu e „un product al naturii în care se armonizează și se confundă toate forțele individuale și sociale”. Pe lângă influența hegeliană, aici mai e vorba de stimularea și desăvârșirea concepției despre istorie și stat pe care Eminescu o avea *in nuce*. În concepția eminesciană asupra filosofiei istoriei, ca și în concepția sa asupra statului, identificate cu „spiritul poporului”, au găsit la Hegel formulări și precizări, pe care poetul nu le avusese până atunci la îndemână. Mihai Eminescu socotea istoria ca pe un „proces în continuare, cuprinzând în trecut sămburele prezentului și a viitorului”. Dialectica hegeliană i-a dat posibilitatea de a dezvolta și ramifica această idee.

În scrisul poetului nostru național se găsesc, indubitabil, și alte urme hegeliene, care pot fi identificate până în metaforele sale sociale și filosofice: „spiritul absolut”,

de care amintește Eminescu în mai multe rânduri, „ideea eternului prezent”, „istoria omenirii ca o desfășurare a cugetării lui Dumnezeu”, chiar și acea „viclenie a rațiunii”, atât de caracteristică pentru cugetarea lui Hegel sunt motive hegeliene care apar până târziu în scrisul lui Eminescu. În contactul lui Mihai Eminescu cu logica/filosofia lui Georg Hegel, se vede limpede luciditatea spirituală și independența de gândire a poetului, care știe să rețină ceea ce descoperă de la Hegel înrudit cu propria sa spiritualitate. Menționăm și faptul că în articolele politice din perioada sa publicistică (de redactor și ziarist), Eminescu utilizează adesea idei/formulări hegeliene. Aceasta de datorește și faptului că poetul întâlnise un tovarăș nu numai în filosoful abstract și dialectician, ci și în gânditorul practic care a fost și a rămas până în prezent să dănuie prin ideile sale referitoare la istorie, stat și drept. „Hegelianismul” eminescian ne dă posibilitatea să evidențiem încă o latură a felului cum știa poetul să asimileze și să prelucreze cu deplină independență sursele străine.

Dacă la Gottfried Leibniz Mihai Eminescu a descoperit universul monadologic cu monada-i supremă – Dumnezeu/Absolutul, dacă la Immanuel Kant poetul a găsit un îndreptar în relativitatea cunoașterii umane, dacă Arthur Schopenhauer a corespuns subiectivismului eminescian și a stimulat o bucată de timp pesimismul său, la Georg Hegel a întâlnit o concepție autoritară și mistică despre stat, care corespundea într-un tot cu ideile încă tulbure despre stat, istorie și drept ale studentului în filosofie. În contactul său cu cei cinci mari filosofi germani, Mihai Eminescu nu apare numai ca un spirit critic foarte pătrunzător și independent, care știe să întâmpine cu rezerve critice cugetarea distinșilor săi maeștri, dar și ca un spirit eclectic, care înțelege să aleagă și să asimileze într-un mod cu totul personal ceea ce găsisese la ei înrudit cu propria sa cugetare.

III. Schopenhauer – un valoros stimulent spiritual pentru Eminescu

Să mă urc în tren cu grabă
Cu o foame de balaur,
Între dinți o pipă lungă,
Subsuori pe Schopenhauer.

Mihai Eminescu

În perioada studiilor vieneze, operele gânditorului german Arthur Schopenhauer devin nu numai latura favorită a tânărului student român Mihai Eminescu, ci și preocuparea sa principală. Le recomandă prietenilor „să-l citească pe Schopenhauer”, punând în discuție ideile acestuia și nu se desparte nici în excursiile duminicale de cărțile lui, practic improprii unor atare „preumblări” de odihnă.

Am putea compara influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu cu cea a lui Spinoza asupra lui Goethe. Deschizând și lecturând *Lumea ca voință și reprezentare* Eminescu s-a regăsit pe sine, fiindcă filosoful german a dat numai contur și precizare unei gândiri, care exista deja sub formă embrionară în mintea lui Eminescu. În cazul de față, trebuie relevată doar constatarea că M. Eminescu nu a „împrumutat” de la A. Schopenhauer ideea în substratul ei abstract, ci numai ideea „hașurată” în imagine poetică. Astfel, nefiind „omul sistemelor filosofice”, Eminescu nu pretinde „a face arhitectura” unei construcții sistematice, ci mai curând asimilează niște idei metafizice fundamentale, care-i „pot lămuri/descifra” problemele cosmosului sau să-i liniștească frământările și îndoielile lăuntrice. Fiind înainte de toate poet, Mihai Eminescu a descoperit/găsit în Arthur Schopenhauer un filosof-poet, pentru care imaginea literară juca rol hotărâtor în formularea gândirii, fiindcă ideea, am adăuga noi, nu capătă viață decât în „haina” plastică a metaforei. Academicianul Tudor Vianu avea dreptate când spunea că „Schopenhauer e mai mult un izvor literar pentru Eminescu, decât unul ideologic”. Astfel, drept exemplu, întâlnind la A.

Schopenhauer comparația cu „soarele care apunând răsare aiurea”, o folosește în poezia *Cu mâine zilele-ți adaogi*, dar o amplifică și o speculează, evident, cu arta care i-a lipsit, indiscutabil, gânditorului german, pentru care imaginea avea doar rolul de a plasticiza mai pregnant o idee. Așadar, dacă genialul nostru poet adoptă ideea fundamentală a marelui filosof german, că totul e prezent și că trecutul și viitorul aparțin doar imaginației noastre, sau dacă reia în mai multe rânduri o temă schopenhaueriană (ca aceea, de pildă, că „lumea e o clipă suspendată între trecut și viitor”) și dacă, în fine, vede (ca și omologul său german) esența vieții în durere, aceasta ne demonstrează/indică faptul că poetul nu numai că aprofundase cugetarea filosofului, dar și reținuse din ea ceea ce i se păruse cu propria lui sensibilitate și cugetare.

Mihai Eminescu, indubitabil, socotindu-l pe Arthur Schopenhauer ca pe un gânditor congenial și ca o sursă literară, va utiliza, desigur, unele idei, însă va prelucra (cu independența caracteristică talentului său) unele motive literare întâlnite la gânditorul german. Să recunoaștem, oricum, că în anii studiilor filosofice de la Viena și Berlin, influența lui Schopenhauer e atât de puternică, încât ia forma unei adevărate obsesii ideologice. Admirația lui M. Eminescu pentru A. Schopenhauer este una exclusivă, socotind ca o profanare ca numele acestuia să fie pus alături de „consilierul aulic Hegel, Fichte, Hartmann e tutti quanti”. Pesimismul schopenhauerian (pe care Eminescu îl va nega mai târziu) cuprinde în totalitate gândurile poetului, făcându-i pe colegii săi de studii să-l numească „pesimist incorigibil”. Opera eminesciană în proză (fragmente de roman, nuvele, povestiri) este străbătută toată de idei și imagini schopenhaueriene. Influența filosofului german aici nu e numai foarte vizibilă, dar îndrumază chiar linia cugetării eminesciene (a se vedea *Sărmanul Dionis*, unde aflăm un puternic răsunet al categoriilor filosofice scho-

penhaueriene). Moartea considerată ca o continuitate a vieții, transmutarea sufletelor, lumea concepută ca un vis al sufletului, relativitatea timpului etc. sunt motive și idei care se amestecă și se întretaie în nuvela/povestirea *Sărmanul Dionis*. Cu aceeași forță apare în nuvela *Cezara* ideea schopenhaueriană referitoare la iubirea sexuală, formând preocuparea unui întreg paragraf.

Spre maturitate, evident, influența lui Schopenhauer asupra lui Eminescu se diluează și, indiscutabil, nu mai apare atât de puternică, frecventă și exclusivă ca în proza din tinerețe. Evoluând, spiritul critic al poetului „se eliberează” de „vraja obsedantă” a filosofului preferat. Fondul de idei se triază și se așează în cugetarea lui M. Eminescu, dânsul câștigându-și treptat independența față de filosoful german, pentru a cărui apărare se certa cu prietenii săi din Viena. Chiar și în poeziile de mai târziu nu vom mai întâlni influența lui Schopenhauer într-o formă atât de directă ca în *Sărmanul Dionis*, ci într-o formă atenuată, indirectă și interpretativă a gândului devenit imagine poetică și motivului literar prefăcut și lărgit.

Că Arthur Schopenhauer a fost filosoful de predilecție al lui Mihai Eminescu nu ne-o indică numai durată influenței sale, dar și prezența acestei înrâuriri în întreaga operă eminesciană, dar, oricum influența lui Schopenhauer nu covârșește libertatea de inspirație și independența de cugetare a lui Eminescu. Motivele literare și ideile filosofice schopenhaueriene apar pretutindeni cu desăvârșire asimilate, ceea ce dovedește că M. Eminescu a știut să-și păstreze Eul întreg și față de cea mai puternică influență prin care a trecut.

Așa sau altfel (opiniile sunt multiple și diverse), A. Schopenhauer a fost pentru Eminescu un mare și neprețuit stimulent, rămânând, fără nicio îndoială, cel mai aproape de sufletul și spiritualitatea Poetului nostru național.

FENOMENUL HORAL ÎN VIAȚA COMUNITĂȚII

Problema cercetării fenomenului horal este actuală și prezintă un interes considerabil pentru oamenii de cultură și de știință, deoarece, hora este un simbol de sorginte solară, de o puternică unitate între oameni și generații, considerată fundamentul dansurilor folclorice, creație expresivă și profundă a poporului care dezvăluie aspirațiile și sentimentele naționale, precum și un domeniu foarte important al patrimoniului cultural imaterial. În planul cercetării culturii tradiționale românești este realizată o radiografiere a culturii coregrafice și o investigație de adâncime a dansurilor, precum și a contextelor ceremonial ritualice.

Hora este un dans țărănesc realizat într-un cerc mare și închis, care reunește întreaga adunare. Descoperirea unei reprezentări în ceramică a unei hore formate din 6 femei, aparținând culturii Cucuteni-Tripolie, sugerează faptul ca hora a apărut cu mai mult de 5000 de ani în urmă, în vatra vechii Dacii. Simțul horal accentuează legătura cu strămoșii daco-romani și datinile vechi perpetuate. Rolul magic al horei s-a transmis până în prezent prin intermediul comunităților locale, care comunică, se identifică și se solidarizează prin intermediul acestui dans. Cercul ritualic al horei se potrivește cu sufletul omului și permite integrarea întregii comunități în dans.

În virtutea semnificațiilor de simbol identitar național, hora simbolizează sentimentul de coeziune și protecție contra acțiunilor din afară. Erosul este elementul central al relației dintre fecior și fată ca simboluri ale masculinității și feminității. Atributele tinereții sunt adunate și ipostaziate coregrafic, fiind puse contrastiv în fața bătrâneții. Structura actanțială a horei ilustrează că, flăcăul dansator este perceput ca un simbol al vigoriei masculine, al vitalității, curajului, înțelepciunii și al

sănătății, fata – simbolul frumuseții și perfecțiunii, iar actul coregrafic – modalitatea prin care aceste calități regeneratoare se manifestă prin transfigurare artistică.

Dacă efectuăm o analiză axată pe relieful rolului dansului în cadrul unui ceremonial, dar și pe interpretarea simbolurilor și motivelor din textul strigăturilor, precum și al figurilor coregrafice, observăm că strigătura de dragoste sau satirică are un rol esențial în arhitectura coregrafică, prin a dicta ritmicitatea și a institui un dialog între dansatori și spectator. Spre exemplu: „Flăcăii strigă „Și asta fată jioacă ghini”, fetele răspund chiuind „U-iu-u-iu-iu”, flăcăii „Și mă-nvață și pi mini, Iiiiiiu-ha-ha”. Plinătatea spectrului de manifestări ale fenomenului horal concentrează valorile esențiale ale folclorului muzical, literar, coregrafic și teatral și certifică geniul creator al neamului nostru. Jocul popular evidențiază sincretismul elementelor sale constitutive: muzica instrumentală (melosul), costumul tradițional, strigăturile, bătăile din palme, pașii bătuți și chiuiturile într-o simbioză armonioasă a valorilor tradiționale.

Sensibilizăm purtătorii și consumatorii acestui act cultural la care participă toată comunitatea, pentru dăinuirea și statornicirea acestei valori autentice și originale în stare genuină, conform tiparelor scenariului tradițional, ca pe o paradigmă lăsată drept moștenire de strămoșii noștri pentru a păstra cu sfințenie normele eticii și esteticii populare, ordinii ancestrale și disciplinei sociale. Structura crono topică a horei, demonstrează că, asemeni unei deontologii profesionale, ceata de flăcăi consacrați, care întrunesc floarea tineretului satului tradițional, tocmește lăutari și organizează hora de sărbătoare în centrul localității, de hram, a doua sau a treia zi de Crăciun sau Paști, cu binecu-

vântarea bisericii și cu susținerea administrației publice. Aleși după criteriul calităților artistice, flăcăii pregătesc un repertoriu prolific de dansuri folclorice în funcție de vatra etnografică, sau în funcție de fondul ideatic, sentimental și tematic. Spre exemplu, funcția premaritală a horei: fetele mari sunt scoase pentru prima dată la joc primăvara, la Sfintele Sărbători de Paști, iar novicii trec în lumea flăcăilor la hurdughie în ajunul sărbătorilor de iarnă.

Prin urmare, rosturile sociale ale horei, ca tradiție etnofolclorică, dar și ca un pilon esențial de afirmare a identității naționale istorico-culturale, sunt: solidaritatea comunitară prin sentimentul originalității, coeziunea socială, fortificarea memoriei colectivității, asigurarea comunicării între generații și respectarea tradiției, transmiterea valorilor, cultivarea generațiilor de copii și tineri în spiritul civic al creatorilor și purtătorilor de patrimoniu intangibil viu.

Conservarea și valorificarea horei este o responsabilitate asumată de autoritățile administrației publice locale și centrale, instituțiile de educație, cultură, știință și mass-media, precum și de organizațiile societății civile și întreprinderile sectorului privat, care desfășoară o activitate complexă de inventariere, documentare, cercetare, conservare, valorificare, promovare și completare a arhivelor cu înregistrări, conform Convenției UNESCO privind salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, adoptate la Paris în anul 2003.

Opera de protejare a tradițiilor coregrafice presupune aplicarea mecanismelor durabile de sporire a vizibilității și de întreținere a viabilității acestui element inclus în Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial: traducerea în viață a prevederilor cadrului normativ; planificarea, aprobarea și alocarea

resurselor financiare și materiale pentru stimularea activității formațiilor artistice; susținerea instituțiilor și organizațiilor responsabile de exercitarea competențelor: organizarea conferințelor, simpoziunilor, festivalurilor, filmelor documentare, studierea arhivelor, efectuarea sondajelor și a cercetărilor periodice pe teren pentru studiul comparativ și evolutiv al variantelor, crearea bazelor de date locale și raionale, precum și editarea materialelor didactice care vor fi incluse în circuitul educațional și științific.

În spiritul Convenției UNESCO, Legea privind protejerea patrimoniului cultural imaterial, nr. 58 din 29. 03. 2012, definește patrimoniul intangibil ca „totalitatea creațiilor tradiționale, orale, autentice, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblul practicilor, reprezentărilor, expresiilor, cunoștințelor și abilităților – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele, vestimentația specifică, accesoriile și spațiile culturale asociate acestora – pe care comunitățile, grupurile și, după caz, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural” [1]. Aceste creații exprimă fundamentele spirituale identitare, valorile morale, etice și estetice ale poporului, mărturia esențializată a gândirii, activității, sensibilității și imaginației creatoare a oamenilor, din trecutul istoric și până astăzi.

În conformitate cu art. 9 al acestei legi, drept măsură de protejere, a fost elaborat Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial din Republica Moldova (Vol. A), care reglementează instituirea, completarea, ținerea și actualizarea acestor lucrări, realizate după principiile promovate de documentele UNESCO, pentru a stimula cercetarea unui domeniu de importanță pentru identitatea culturală a comunităților care alcătuiesc societatea noastră. Prin acest registru s-au luat la evidența de stat 510 elemente de patrimoniu pentru salvagardarea lor, pentru a le spori vizibilitatea, și de a stimula interesul societății față de acest patrimoniu. Aceste elemente

sunt viabile atâta timp cât oamenii le fac să circule, le consideră utile în procesele identitare. În următorul volum, care va avea indicele „B”, se vor include elementele prin care vor fi evidențiate grupurile etnice minoritare din R. Moldova pentru a demonstra diversitatea, reprezentativitatea și bogăția majoră a patrimoniului intangibil, care, în conformitate cu art. 4 al legii, se remarcă prin trăsăturile: caracterul anonim al originii creației; transmitere cu precădere pe cale orală; delimitare după următoarele criterii: teritoriu, etnie, religie, vârstă, sex și socio profesie; percepție a elementelor ca fiind foarte importante și intrinsec legate de comunitățile în care au fost create, păstrate și transmise.

În acest sens, un domeniu important de manifestare sunt tradițiile și expresiile artei sau ale practicii coregrafice precum sunt dansurile populare și spațiile unde se desfășoară (medean), precum și structurile culturale tradiționale: ceata flăcăilor, hora, șezătoarea, claca.

Din capitolul III al legii deducem că sistemul de protejere a patrimoniului cultural imaterial este asigurat de un cadru instituțional ierarhizat, care include ansamblul autorităților administrației publice cu un set atribuții și responsabilități în domeniu.

Instituțiile de management cultural. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării este autoritatea administrației publice centrale de specialitate responsabilă de elaborarea, coordonarea și monitorizarea politicilor, a strategiilor și a normelor specifice în vederea protejării patrimoniului cultural imaterial național, precum și a programelor privind identificarea, documentarea, cercetarea, conservarea, transmiterea, promovarea, revitalizarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural. Întru realizarea a acestor atribuții, a creat Comisia Națională pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial; a instituit Registrul național al PCI; a elaborat Catalogul național al arhivelor cu înregistrări de PCI; aprobă dosarele de patrimoniu ale elementelor PCI; susține financiar prin runde de granturi programele de cercetare și de editare a materialelor; asigură

implementarea legislației; inițiază înaintarea elementelor de patrimoniu pentru a fi înscrise în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității sau în Lista de salvagardare a patrimoniului cultural imaterial.

Comisia națională pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial elaborează și propune Ministerului Educației, Culturii și Cercetării proiectele planurilor de acțiuni pentru implementarea strategiilor, politicilor și programelor naționale privind protejerea PCI; elaborează norme și metodologii în domeniul cercetării, conservării și valorificării elementelor PCI; pregătește dosarele de patrimoniu, cu elementele candidate la înscriere în Lista reprezentativă a PCI a umanității; evaluează arhivele instituțiilor care gestionează PCI și expertizează activitățile în domeniu.

Centrul național de conservare și de promovare a patrimoniului cultural imaterial susține metodologic activitatea organelor de specialitate din teritoriu și asigură viabilitatea elementelor PCI în formele sale tradiționale; contribuie la transmiterea elementelor PCI către generația tânără prin organizarea activităților de promovare a patrimoniului cultural cu diseminarea cunoștințelor despre specificul național și al zonelor etnografice, cum sunt festivalurile naționale de folclor.

Centrul republican pentru copii și tineret „Artico” organizează, biennial, Festivalul internațional „Hai la joc”, cu participarea formațiilor de dans popular din zonele etnografice ale Republicii Moldova, României și Ucrainei, fapt ce demonstrează unitatea culturală a românilor.

Clubul coregrafilor din Republica Moldova – serviciu de notorietate al Bibliotecii naționale, desfășoară ateliere de instruire, cercetări de teren cu imprimări, conferințe și spectacole cu specialiștii în coregrafie și conducătorii formațiilor artistice din raioanele republicii în scopul perfecționării măiestriei interpretative, dar și pentru a identifica în comunități dansuri folclorice care prezintă interes pentru cercetarea științifică.

Direcțiile / secțiile raionale /

municipale de cultură susțin metodic activitatea instituțiilor din teritoriu; inventariază elementele patrimoniului cultural imaterial din comunități; creează dosare de patrimoniu completând arhivele și bazele de date cu informații înregistrate pe diverse suporturi moderne și desfășoară festivaluri de folclor.

Tradițional, Secția cultură a Consiliului raional Ialoveni organizează Festivalul – concurs raional al datinilor și obiceiurilor de iarnă „V-am ura, v-am tot ura”, cu participarea ansamblurilor etnofolclorice din localități, în scopul promovării varietății și virtuozității jocurilor spectaculoase cu măști zoomorfe, cu recuzita rituală, pe ritmurile exuberante ale muzicii: caprele căluții, ursul, cucoșul, etc...

Autoritățile administrației publice locale sunt exponențele legale ale comunităților deținătoare de patrimoniu, cooperează cu autoritățile centrale de specialitate, în vederea elaborării programelor privind identificarea, documentarea, cercetarea, conservarea, transmiterea, promovarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural. Pentru îndeplinirea acestor atribuții prevăd în bugetele anuale mijloace pentru finanțarea activităților ce asigură viabilitatea creației tradiționale autentice prin desfășurarea manifestărilor culturale, precum și pentru susținerea păstrătorilor și transmițătorilor de elemente ale patrimoniului cultural imaterial în comunitate, în cadrul sărbătorilor localității. De asemenea, pot dezvolta inițiative comunitare privind protejerea și revigorarea elementelor tradiționale, ce pot constitui o sursă de dezvoltare economică și socială la nivel local.

Spre exemplu, an de an, în luna octombrie, Primăria Horești și Consiliul raional Ialoveni organizează Festivalul horelor, cu genericul: „Drag sufletului horeștean”, cu participarea formațiilor artistice din raioanele republicii care interpretează o suită de dansuri autentice specifice vetrei etnografice: „Zestrea”, „Coasa”, „Gînjeul”, „Rotunda”, „Vengherca”, „Mărunțica”, „Florica”, „Cărășelul”, „Șapte pași”, „Hostropăț”, „Răzășeasca”, „Polca din bătrâni”,

„Sârba moldovenilor”, „Bătuta”, „Hora satului”, etc. Aceste creații exprimă registrul stărilor sufletești ale omului, temperamentele puternice și energia inepuizabilă a țaranului prin natura lui intrinsecă.

Annual, Primăria Bardar și Consiliul raional Ialoveni organizează Festivalul de folclor „Frunza nucului” pentru a conserva creațiile ce valorifică motivul frunzei de nuc, dar și dansurile folclorice denumite „frunza nucului”, atestate în satele Bardar, Mileștii Mici și Țipala, practicate de perechile de săteni tineri și căsătoriți în cadrul tradițiilor etnofolclorice circumscrise sărbătorilor calendaristice de vară: la Sfântul Gheorghe, la Duminica mare când „se pune teiul la porți”, sau la „curățitul fântânilor de Rusalii”, sau când „ies la iarbă verde”. Aici observăm în complexitate importanța și utilitatea dansului în viața familiei și a comunității împletindu-se cu forțele naturii, atât cu funcție ritualică de cunoaștere reciprocă și de integrare socială, cât și cu valențe adânci apotropaice, de fertilitate sporită a pământului și de sănătate, de petrecere și de divertisment artistic. Magia jocului și melodia ritmată plămădesc atmosfera de sărbătoare.

O demonstrație de a revitaliza tradiția melosului specific vetrelor etnografice este Festivalul – concurs național al interpreților violoniști „Filip Todirașcu”, desfășurat, bienal, de Consiliul raional Ialoveni, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Primăria Costești, și Asociația Obștească „Filip Todirașcu”, Costești, pentru a comemora lăutarul vestit care horea cu scripca sa pentru a înveseli oamenii la jocul de sărbătoare, etalând cu măiestrie o salbă de 124 de perle folclorice.

Subliniem și rolul actorilor sectorului privat în salvagardarea dansurilor circumscrise tradițiilor etnofolclorice de calendar, precum Muzeul „Casa părintească” din satul Palanca, r. Călărași, sau Complexul etnocultural „Vatra”, amplasat în zona Chișinău – Strășeni, care organizează diferite manifestări culturale pentru a revigora spiritul național, cu evoluarea formațiilor artistice din țară,

fapt ce prezintă interes deosebit pentru mass-media și societatea civilă.

O metodă eficientă de conservare și promovare este aplicată de cercetătorii sectorului de folclor al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, prin înregistrarea materialului cules din teren și transpus în scenă de Ansamblul etnofolcloric „Crențuță de iederă” al Universității de Stat din Moldova, conducător artistic, maestru în arte Maria Iliuț. Materialul valoros este digitalizat pentru a facilita accesului publicului larg la memoria culturală și la comorile inestimabile ale spiritualității autohtone.

Documentarea complexă și înregistrarea elementelor de patrimoniu în Registrul național, sunt prerogativele instituțiilor științifice și educaționale. Institutul Patrimoniului Cultural inițiază și derulează programe privind activitățile de identificare, de documentare, de conservare, de cercetare, de valorificare. Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice facilitează pregătirea tinerilor specialiști în domeniu care asigură transmiterea patrimoniului cultural imaterial. Sectorul de folclor al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” cercetează și teaurizează elementele de patrimoniu și elaborează lucrări științifice. Muzeul național de etnografie și istorie naturală a Moldovei realizează cercetări în teren, colecționează, inventariază și asigură condiții de păstrare a elementelor pentru transmiterea către tânără generație.

Baza arhivistică constituie fundamentul pentru realizarea conservării patrimoniului. Sunt de o mare valoare pentru cercetarea etnografică și folclorică materialele din prestigioasele arhive ale instituțiilor: sectorul de folclor al Institutului de filologie, Institutul patrimoniului cultural, Academia de muzică, teatru și arte plastice, fondul Centrului național de conservare și promovare a patrimoniului cultural imaterial, arhiva științifică a Muzeului național de etnografie și istorie naturală a Moldovei, fondul fonogramic al IPNA „Telradio-Moldova” și Arhiva Națională a Republicii Moldova. Modernizarea și dezvoltarea arhive-

lor rămâne o condiție primordială. Arhivarea materialelor rezultate din expedițiile de teren, asigură dezvoltarea durabilă a cercetării pentru care optează comunitatea științifică.

Considerăm că, metodele de conservare și promovare a jocurilor populare își au izvorul în perioada interbelică, când a luat amploare cercetarea culturală grație Școlii sociologice de la București, fondată de academicianul Dimitrie Gusti, care avea inițiativa de a crea Arhiva folclorică națională prin investigarea complexă a vieții satului. Promotor al cercetărilor monografice pluridisciplinare, Petre Ștefănuță, secretar al Institutului social român din Basarabia, a explorat științific patrimoniul cultural din Basarabia, prin efectuarea expedițiilor pe teren în zonele: a) centrală (județele Lăpușna și Orhei); b) de sud (județele Tighina, Cetatea Albă, Ismail); c) de nord (județul Soroca)” [4, p. 5]. A cules materiale etnografice și folclorice, conform metodei anchetei monografice, în baza unui chestionar minuțios elaborat, și a pus temelia unei arhive științifice reflectată în edițiile periodice prestigioase ale timpului: „Folclor din județul Lăpușna”, în „Anuarul arhivei de folclor”, București, 1933; 2. „Cercetări folclorice pe Valea Nistrului de Jos”, în „Anuarul arhivei de folclor a Academiei Române”, București, 1937; 3. „Datinile de Crăciun și Anul Nou pe Valea Nistrului de Jos”, în „Buletinul Institutului de cercetări sociale ale României, Regionala Chișinău”, 1939. Aceste studii demonstrează că hora satului este locul unde se întâlnesc tinerii și se înfiripează poveștile de dragoste. Aici comunitatea este observatorul ce consfințește relațiile create între flăcăi și fete.

Un exemplu îl atestăm în lucrarea „Hora în regiunea Iurcenilor”, Petre Ștefănuță menționa că, ceata de flăcăi „fac zioc” la Anul Nou, Bobotează, Paști, de Duminică mare, de Sfânta Maria și de hramul bisericii. Hora este organizată de flăcăii frunțași numiți „cămărași”, care colectează o taxă proporțională cu vârsta de la alți flăcăi care vin la horă, tocmeșc lăutarii, masa și cinstea. În centrul satului se întinde o horă

mare, cântă două tarafe din ambele părți ca să se audă mai bine ritmul. Dansează mai întâi flăcăii apoi fetele. Vin flăcăi de alte sate pe o rază de 30 km, supranumiți „verișcani”, care, dacă doresc să danseze cu o fată, atunci, cer învoire flăcăilor din acest sat. Dacă acceptă, băieții le învârtesc de două ori în horă și își schimbă fetele „la zioc”. Flăcăii din alte sate nu achită taxe, la fel și fetele nu plătesc nimic, cu condiția că vor dansa cu toți flăcăii. Dacă o fată refuză un flăcău care o invită la dans, atunci flăcăul o scoate afară din joc și anunță lăutarii să-i cânte marșul. Repertoriul dansurilor executate este variat: Hora, Ziocul moldovenesc, Sârba, Pădurețul, Hăngușorul, Bătuta, Coasa și Frunza nucului se dansau la nunți și cumătrii, dar și Hostropățul, când se joacă zestrea. Totodată s-au suprapus sub influența străină și dansurile: valsul, polca, șaerul, vengherca, care se explică prin faptul că, tinerii doreau mai mult dansuri în doi și mai puțin în grup cum este hora. S-a început a dansa și tangoul văzute de flăcăi la sărbătorile intelectualilor, dar într-un mod exagerat, cu tropotituri și izbituri sălbatică. [5, II, p. 123 - 127]

O provocare actuală este confruntarea tradiției cu modernitatea, drept consecință a exodului tinerilor peste hotarele țării, sătenii așteaptă ca administrația publică să organizeze hora satului la sărbători. Subliniem că, hora este prezentă în miezul tradițiilor etnofolclorice păstrată și valorificată atât de tineri, dar mai ales de formațiile artistice. Primăriile localităților organizează hora satului a doua sau a treia zi de Crăciun, de Paști, de hramul localității și la festivalurile de folclor, când faimoșii dansatori încing o mândră horă între generații care trezește nostalgia vremurilor vechi, când întâlnirea cu lăutarii și dansatorii era cea mai așteptată de comunitatea sătească.

În sensul evocat mai sus, am trasat următoarele concluzii:

1. La etapa actuală, autoritățile statului s-au angajat să realizeze cadrul normativ, să inventarieze elementele de patrimoniu cultural imaterial și să ia măsuri de salvagardare pentru a fi transmis generațiilor vi-

itoare. Politicile culturale constituie o piatră de temelie pentru conștientizarea rolului autorităților, cercetătorilor și reprezentanților societății civile în procesul de valorificare a fenomenului horal în contextul integrării europene.

2. Este simțită necesitatea renovării și restabilirii Arhivei naționale de folclor, precum și revitalizarea festivalurilor tematice regionale și naționale, pentru ca dansurile folclorice să fie revalorificate și neincluse în circuit.

3. Stimularea spiritului creativ al tuturor comunităților și implicarea ONG-urilor în atragerea resurselor financiare de la donatori în cadrul concursurilor de granturi prin elaborarea și implementarea proiectelor culturale.

4. După modelul Registrului național, trebuie să fie înregistrate creațiile coregrafice ale fiecărei zone etnografice, prin elaborarea registrelor locale. Dacă tradițiile etnofolclorice de calendar se încheie cu hora satului, iar cele de familie cuprind neamurile în horă, deducem că fenomenul horal va fi viabil atât timp, cât va fi valorificat de locuitorii comunităților noastre.

Bibliografie:

1. Legea Republicii Moldova nr. 58 din 29. 03. 2012, privind protejarea patrimoniului cultural imaterial. În: „Monitorul Oficial”, nr. 76 - 80, 20. 04. 2012.
2. Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial din Republica Moldova, Vol. A. Chișinău: Lumina, 2012. 224 p.
3. Buzilă, Varvara. Salvagardarea patrimoniului cultural imaterial. În: „Akademos”. 2010, nr. 2(17), p. 44-48.
4. Ștefănuță, Petre V. „Datini și creații populare”. Text ales și stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Grigore Botezatu. Chișinău: Știința, 2008. 436 p.
5. Ștefănuță Petre V. „Folclor și tradiții populare”. Alcătuire, studiu introductiv, bibliografie, comentarii și note de Grigore Botezatu și Andrei Hîncu, vol. I – II, Chișinău, Știința, 1991.

DUMITRU MATCOVSCHI, SIMBOL AL BASARABIEI

La 20 octombrie 2019 marele poet Dumitru Matcovschi ar fi împlinit o vârstă remarcabilă de 80 de ani. Spun aceasta cu mare nostalgie și regret pentru că Dumitru Matcovschi pentru mine a fost unul dintre cele mai destinate personalități ale vieții literare și artistice de la noi din țară. Domnia sa a trudit mai mult de patru decenii pe ogorul literaturii și spiritualității noastre.

Țăranul, Folclorul și Istoria sunt cei trei piloni de bază care au alimentat întreg scrisul acestui împătimit al cuvântului și al zbulciumului creator. Atunci când spunem Țăran, când spunem Folclor, când spunem Istorie, subînțelegem în mod firesc legătura indiscutabilă a scriitorului cu sufletul poporului, cu trecutul, prezentul, viitorul acestui neam, fecior fidel al căruia s-a conștientizat și s-a afirmat neabătut pe parcursul întregii sale activități.

Piatra de încercare și suprema formă de realizare a lui Dumitru Matcovschi a fost munca. Cărțile de poezie, proză și dramaturgie (peste 30 la număr) editate de-a lungul anilor, sute de articole publicistice și interviuri, cam tot atâtea intervenții la radio și televiziune, la adunările și ședințele publice – adunate toate împreună și raportate la activitatea unei singure persoane, o să ne minunăm de rezistența acestui om.

Cuvântul pentru Dumitru Matcovschi a însemnat totul, începutul tuturor începuturilor, temelia tuturor temeliilor, nădejdea tuturor nădejdelor. Scriitorul s-a zidit zi de zi în silabe, în cuvinte și în sintagme, în monolog și în metaforă, în dialog cu lumea și cu propria conștiință și nu numai față de cuvânt ca axa de temelie a universului, dar și a sufletului omenesc.

*„La început a fost cuvântul
Și deacea în cuvânt
A încăput rotund pământul”*

Dar câtă tristețe, câtă melancolie, cât dor și câtă dragoste răsună în poezia „Două toamne”. Una dintre toamne aparținând unei generații ce se călătorește, iar alta unei generații care abia a pornit la drum, se află la început de cale.

*„Uite banca lor cea veche,
Care-i știe fericiți,
Iar pe bancă o pereche,
Tânăra de îndrăgostiți”*

Același motiv de dragoste îl găsim în poeziile „Declin”, „Chipul”, „Iubirea ca o taină.”

*„Iubirea ne înalță, iubirea ne coboară,
Iubirea mea bizară, iubirea mea amară.
Iubirea ne trădiază, iubirea ne împacă.”*

*Iubirea mea durută, iubirea mea curată,
Iubirea mea tăcută și nevulgarizată”.*

Cele mai frumoase poezii de dragoste sunt închinare soției sale Alexandrina. Dragostea lor s-a cimentat prin foarte multe încercări grele, tragice la care au fost puși la încercare ambii.

*„Nu m-am săturat de omenie,
Nu m-am săturat de jurământ,
Nu m-am săturat de poezie,
Și de-acest moldovenesc pământ.
De-o iubire sfântă c-a lumina,
De un rug în piept dezlănțuit,
De un nume drag Alexandrina
De femeia care m-a iubit”.*

Dragostea pentru părinți, strămoși este o temă permanentă a poetului. Evidențiez pentru început poezia „Mama”.

*„Palma ta ne-a mângâiat
Vorba ta ne-a legănat
Am crescut cu alți copii de-o seamă”*

În poezia „Părinții” poetul parcă ne ceartă într-un fel, că nu știm să ne iubim și prețui părinții.

*De ce nu știm să ne iubim părinții?
De ce nu știm copii cumiți să fim?
Părinții noștri luminoși ca sfinții,
Coborători din dor și suferinți.*

Lirica lui Dumitru Matcovschi s-a bucurat mult de atenția compozitorilor: Eugen Doga, Tudor Chiriac, Ion Aldea Teodorovici, Petre Teodorovici, care au îmbogățit cântecul nostru de extradă cu versurile poetului. Frumoasele cântece „Basarabie”, „Seară albastră”, „Chișinăul meu cel mic”.

În dramaturgia și proza sa se manifestă ca un excelent autor rustic, cunoscător al sufletului țăranilor noștri, poate în mod deosebit al-țărancuțelor.

În grea încercare dintre viață și moarte, dintre dragoste și ură, dintre bine și rău, dintre prietenie și trădare, dintre alb și negru, dintre plâns și răs, dintre bucurie și tristețe, dintre ziua și noapte, scriitorul și militantul Dumitru Matcovschi oricât iar venit de greu în virtutea unor grele încercări a știut să se situeze ferm și hotărât pe unda valorilor perene ale neamului căruia i-a aparținut și pe care l-a slujit cu dăruire și devotement.

Tamara Buciuceanu-Botez

S-a născut la 10 august 1929 în or. Tighina (Basarabia), Regatul României. Una dintre cele mai apreciate actrițe române de teatru, film și televiziune din generația de aur.

A absolvit Colegiul Național „Spiru Haret” din Tecuci, județul Galați. Între 1948-1951 frecventează Institutul de Teatru „Vasile Alecsandri” din Iași, însă în anul IV de studii se transferă la București, la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică la clasa profesorului Nicolae Bălțățeanu (asistentă Sorana Coroamă-Stanca). Tamara Buciuceanu termină studiile în 1952. A fost una din reprezentantele generației de aur a teatrului românesc. Era supranumită „Doamna comediei românești”, fiind una dintre figurile legendare ale teatrului de comedie. A jucat în peste 25 de filme, personajul său emblematic fiind profesoara Isoscel din seria „Liceenii”. În anul 2009 a împlinit venerabila vârstă de 80 de ani și 57 de ani de cariera impresionantă în teatru și film.

A jucat pe scenele marilor teatre ale capitalei precum: *Giulești*, *Bulandra*, *Național*, *Teatrul de comedie* etc. A interpretat-o pe Coana Chirița pe scena Teatrului Național din Iași.

A avut roluri importante în teatru în piese precum „Coana Chirița”, „Romeo și Julieta la început de noiembrie”, „Scaunele”, „Cumetrele”, „Doctor fără voie”, „Nepotul”, „Așteptând la arlechin”, „Domnișoara Nastasia”, „Mamouret” etc. Cartea de vizită a carierei sale rămâne, fără îndoială, personajul Vicăi Delcă din piesa „Dimineață pierdută” după Gabriela Adameșteanu. De asemenea, Tamara Buciuceanu a făcut o cariera impresionantă și în Televiziune, memorabile fiind cupletele sale din programele de Revelion. TVR Media a lansat în 2006 DVD-ul „Tamara Buciuceanu”, ce cuprinde o selecție din aparițiile sale memorabile în programele de divertisment ale Televiziunii Române.

În data de 23 octombrie 2014, într-o ceremonie ce a avut loc la Castelul Peleş din Sinaia a primit din partea Casei Regale a României decorația Ordinul Coroana României în grad de Ofițer cu ocazia celei de-a 93-a aniversări a regelui Mihai I al României, decorație înmănată de principesa moștenitoare Margareta, Custodele Coroanei române.

A fost căsătorită din 1962 cu medicul anestezist Alexandru Botez (decedat în 1996). Nu are copii.

Tamara Buciuceanu-Botez s-a stins din viață la 15 octombrie 2019, la vârsta de 90 de ani.

Lumină plină în Calea veșniciei...

Dumitru MATCOVSCHI
(20.10.1939 – 26.06.2013)